

ЗМІСТ

ВСТУП	2
РОЗДІЛ 1.ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПОЧАТКІВ ПРИРОДНИЧО-НАУКОВИХ ЗНАНЬ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ..	7
1.1 Формування початків природничо-наукових знань у дітей дошкільного віку як психолого-педагогічна проблема.....	7
1.2 Авторські природознавчі казки та їх використання під час ознайомлення дошкільників з природою.....	13
1.3 Технології формування початків природничо-наукових знань у старших дошкільників та педагогічні умови використання авторської природознавчої казки.....	21
Висновки з 1 розділу.....	35
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА ПЕРЕВІРКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ПОЧАТКІВ ПРИРОДНИЧО-НАУКОВИХ ЗНАНЬ..	37
2.1. Стан досліджуваної проблеми в практиці роботи закладів дошкільної освіти	37
2.2. Зміст і методика експериментальної роботи з формування початків природничо-наукових знань у дітей старшого дошкільного віку засобами природознавчої казки.....	44
2.3 Результати дослідження	54
Висновки з 2 розділу.....	57
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	62
ДОДАТКИ	68

ВСТУП

Актуальність дослідження. Вдосконалення дошкільної освіти шляхом впровадження компетентнісного підходу потребує нового змісту навчання і виховання та нових підходів до формування початків природничо-наукових знань дітей старшого дошкільного віку. Зміст освітньої лінії «Дитина у природному довкіллі» Базового компонента дошкільної освіти як Державного стандарту дошкільної освіти України має на меті формування природничо-наукових знань у дітей дошкільного віку, складовими якої є знання й уявлення про природу, позитивне емоційно-ціннісне ставлення до її компонентів, обізнаність із правилами природокористування та їх дотримання. Тобто відповідна діяльність і поведінка у природі, а отже власне поєднання когнітивного, діяльнісного та ціннісно-мотиваційного компонентів визначають сформованість еколого-природничої компетенції дитини. Чинні програми виховання, навчання і розвитку дітей дошкільного віку «Соняшник», «Дитина», «Дитина в дошкільні роки», «Українське дошкільля», «Я у Світі», «Впевнений старт» визначають рівень знань, умінь, навичок, що повинні сформуватися в дітей у процесі ознайомлення їх із природою, а також втілюють результати досліджень з проблеми змісту екологічних та природничих знань (С. Ніколаєва, І. Хайдурова, Є. Терентьєва, Н. Кондратьєва, Н. Яришева та ін.).

Цій проблемі приділяли увагу багато науковців, зокрема, Г.Беленька, С. Бондар, Н.Глухова, Т.Науменко, О.Половіна, З.Плохій, С.Шмалей та інші. У своїх публікаціях вони визначають природничо-екологічну компетенцію дошкільника як складову життєвої компетентності, що становить конкретні знання про природу, позитивне емоційно-ціннісне ставлення до її компонентів, обізнаність із правилами природокористування та їх дотримання. Основний зміст екологічної освіти дошкільників полягає у формуванні мотиваційних основ екологічної свідомості дитини. А екологічні знання мають стати тими засобами, які будуть використовуватися дитиною в повсякденному житті й мотивувати її поведінку.

Природничо-екологічна компетенція дитини за БКДО, це – «обізнаність дитини з природним середовищем планети Земля та Всесвітом як цілісним організмом, у якому взаємодіють повітря, вода, ґрунт, рослини, тварини, люди, Сонце, Місяць, Космос; усвідомленість їх значення для себе та інших; позитивного і негативного впливу людської діяльності на стан природи; природодоцільна поведінка: ціннісне, свідоме, виважене ставлення дитини до природи; готовність до практичної діяльності щодо створення і збереження умов, необхідних для життєдіяльності рослинного й тваринного світу, дотримування правил природокористування» [4].

У пошуках методів виховання сучасних дітей педагогіка постійно звертається до народної мудрості, яка свідчить, що найкращою формою виховання була і залишається спільна діяльність дорослого і дитини. Серед освітніх методів, які використовуються в закладах дошкільної освіти, пріоритетними мають бути праця, гра та казка.

Казка здатна виховувати й навчати, об'єднувати дітей і дорослих, викликати сильні емоції і спонукати до дії. Є як народні так і авторські казки. Науковці довели, що авторська казка має особливе місце в освітньому процесі дошкільників. Її характерною особливістю є трансформація науково-достовірної інформації через казкові персонажі. Вона глибоко впливає на особистість дитини, оскільки враховує психологію дошкільника, його емоційність, наочно-образне мислення, здатність і прагнення до наслідування.

Ознайомлення дитини з природою – один із головних засобів її розвитку, який реалізується через всі освітні лінії БКДО. В його процесі розширюється орієнтація дітей у навколишньому середовищі, формуються пізнавальні здібності, виховується відповідальне ставлення до природи. Ознайомлення у старших дошкільників зі світом природи є найважливішим засобом формування гармонійної всебічно розвиненої особистості, що володіє знаннями й навичками природо доцільної поведінки в природі.

У державних документах: Законі України «Про дошкільну освіту», Базовому компоненті дошкільної освіти України (2012 р.) приділяється велика увага екологічному вихованню дошкільників. Зокрема, в освітній лінії «Дитина в природному довкіллі» наголошується на необхідність розвитку у дитини емоційно-ціннісного та відповідального екологічного ставлення до природного довілля; визначаються завдання формування елементів екологічного світорозуміння, екологічної вихованості, реалістичних уявлень про явища природи, практичних умінь дбайливого ставлення до її компонентів [4].

Як зазначається в літературі, загальний рівень інтересу до книги і читання в суспільстві стрімко знижується через нестримний потяг сучасних дітей до мультимедійних розваг, що домінують над усіма можливими джерелами пізнання і розвитку. Вчені світу довели, що під час читання (для малят – слухання тексту) починають функціонувати ті зони кори головного мозку, які не бувають задіяні в інших видах діяльності. Це пов'язано з так званим ефектом “занурення” в книгу, коли людина подумки уявляє себе на місці героя, будує в уяві образи інших персонажів, художній світ. Цей ефект не виникає під час перегляду телевізора або комп'ютерної гри. Тож така неприхильність нинішнього покоління до книги негативно позначається на сучасному, а можливо й на майбутньому стані культури суспільства.

Про використання казки як засобу навчання і виховання у старших дошкільників писали педагоги-класики К.Ушинський, В.Сухомлинський, а пізніше О.Аматьєва, В.Андросова, Н.Виноградова, Л.Гурович, О.Запорожець, О.Петрова, Д.Соколова, Л.Стрелкова, Л.Фесюкова та інші дослідники. Комплекс питань, пов'язаних із визначенням змісту роботи, завдань, форм, методів, прийомів ознайомлення дошкільників із художньою літературою висвітлено в працях А. Богуш, Н. Гавриш, Г. Беленької, А. Карнаухової, М. Машовець, Т. Науменко та інших вчених. Особливості сприймання дітьми змісту художніх творів розкрито в дослідженнях психологів О. Запорожець, Д. Ельконіна, О. Никифорової й інших.

Г. Беленька зазначає, що в історії розвитку суспільного дошкільного виховання ставлення до казки у різні часи було різним. На ідеях добра і мудрості народних казок виховувалися покоління. У 30-х роках минулого століття казку забороняли як шкідливу і зайву у навчально-виховному процесі. Трохи згодом - поновлювали в правах, сперечалися, які казки є кращими для розвитку особистості дитини – народні чи авторські, використовували їх як засію педагогічного впливу на дитину.

Як стверджує Г. Беленька, нині казка посідає гідне місце серед засобів виховання і навчання дошкільників. Проте, на нашу думку, значення авторських казок в ознайомленні з природою оцінено недостатньо. Порівняно з народними вони більш доступні і ліричні, оскільки створювалися спеціально для дітей, тоді як народні – для дорослих, а для дітей лише адаптувалися.

Завжди цікавими для дошкільників є казки природознавчого змісту. Цікавою є сама форма пізнання – через уяву і фантазію і звичний, але дискантний світ природи постає перед дітьми у іншому несподіваному аспекті: чуттєвому, таємничому, емоційно – забарвленому [5].

Мета дослідження: з'ясувати, теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічні умови ефективного формування початків природничо-наукових знань у старших дошкільників засобами авторської природознавчої казки.

Завдання дослідження:

- вивчити філософську, психолого-педагогічну та методичну літературу з теми дослідження;
- з'ясувати та теоретично обґрунтувати педагогічні умови ефективного використання авторської казки у формуванні початків природничо-наукових знань старших дошкільників;
- скласти та реалізувати програму експериментальної перевірки висунутих педагогічних умов;

- зробити кількісний та якісний аналіз отриманих результатів дослідження.

Об'єкт дослідження: освітній процес у закладі дошкільної освіти.

Предмет дослідження: формування початків природничо-наукових знань дітей старшого дошкільного віку засобами авторської природознавчої казки.

Методи дослідження: теоретичний аналіз філософської, психолого-педагогічної та методичної літератури; педагогічний експеримент; математична обробка результатів дослідження.

Структура роботи складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного з розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (66 найменувань), 4 додатків на 5 сторінках, містить 2 рисунки та 8 таблиць. Загальний обсяг роботи 72 сторінки, із них 61 сторінка основного тексту.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПОЧАТКІВ ПРИРОДНИЧО-НАУКОВИХ ЗНАНЬ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

1.1 Формування початків природничо-наукових знань у старших дошкільників як психолого-педагогічна проблема

Глобалізація всіх процесів у світі не могла не відбитися на освіті. На зміну знанневої парадигми освіти прийшла компетентнісна, яка вже понад двадцять років утілюється в США, Канаді, Новій Зеландії, країнах ЄС.

Поняття «компетентність» походить від латинського «competentio», що означає: досягаю, відповідаю, підходжу. Це глибока обізнаність людини у певному колі питань, яка характеризується такими якостями – знаючий, обізнаний, авторитетний у певній галузі.

Питанням компетентності займалися багато відомих зарубіжних та вітчизняних вчених: Ф.Вейнерт, Р.Бадер, Дж.Гуді, Ж.Делор, Д.Мертенс, Дж.Равен, А.Шелтон, Н.Бібік, С.Бондар, І.Зимня, І.Зязюн, О.Пометун, А.Хуторський та ін.

Грунтовно аналізує праці науковців О. Марущак і визначає поняття «компетентність» як інтегровану якість особистості, здатність продуктивно виконувати діяльність у певних соціально-значущих сферах, на основі здобутих знань, умінь, навичок, досвіду, ставлень до цінностей (Марущак).

Науковці, характеризуючи це поняття, наводять аналіз порівняльного дослідження випускників вищих навчальних закладів пострадянських країн (Росія, Україна, Білорусія) та розвинутих західних країн (США, Франція, Канада, Ізраїль), який був проведений Світовим банком у 2004 році. Результати дослідження продемонстрували високий рівень знань студентів пострадянських країн, але низький рівень умінь застосовувати їх на практиці, в той час як студенти розвинених західних держав продемонстрували протилежні результати.

Дослідження причин таких результатів призвело до висновків, що старіння інформації в сучасних умовах відбувається значно швидше, ніж завершення циклу навчання у середній та вищій школі і тому важливо навчити здобувати знання продовж життя, які сприятимуть спеціалісту виконувати свої професійні та соціальні функції, здатності до іншомовного спілкування, підготовці у сфері інформаційних технологій. Як стверджує О. Гулай, компетенція – це мета освітньої діяльності, а компетентність – ступінь її досягнення конкретним учасником освітньої діяльності. Компетентнісний підхід визначає результативно-цільову спрямованість освіти [15].

В основі концепції компетентності лежить ідея виховання компетентної людини й працівника, який не лише має необхідні знання, професіоналізм, але й уміє діяти адекватно у відповідних ситуаціях, використовуючи ці знання і несе відповідальність за свою діяльність.

Вчені, що вивчають цю проблему, визначають певну систему компетентностей: надпредметні (ключові, базові); загальнопредметні (освітні галузі) та спеціальнопредметні.

Надпредметні – це творче мислення; здатність до спілкування у різних ситуаціях; здатність до пристосування у різних ситуаціях; розуміння й уміння використовувати технології; здібності до досліджень; мати комплекс індивідуальних і соціальних цінностей й орієнтуватися на них.

Загальнопредметні компетентності визначаються для кожного предмету й розвиваються протягом всього терміну його вивчення.

Спеціальнопредметні визначаються для кожного предмету і змінюються до кожного року навчання [31].

Значної ваги в сучасних освітніх концепціях на заході набули поняття «ключові компетентності». Вчені різних країн визначають їх по-різному, але всі вони мають спільні ознаки, які визначають українські педагоги:

- поліфункціональність: дає змогу вирішувати різноманітні проблеми в різних сферах особистого й суспільного життя;

- надпредметність і міждисциплінарність: застосовані не тільки в школі, а й на роботі, в сім'ї, у політичній сфері;
- багатомірність: охоплюють знання, розумові процеси, інтелектуальні, навчальні й практичні вміння, творчі відкриття, стратегії, технології, процедури, емоції, оцінку тощо;
- забезпечують широку сферу розвитку особистості та її логічного, творчого й критичного мислення, самопізнання, самовизначення, самооцінки, самовиховання тощо.

Компетентнісний підхід в освіті пов'язаний з особистісно орієнтованим і діяльнісним підходами до навчання, оскільки ґрунтується на особистості дитини та може бути реалізованим і перевіреном тільки в процесі виконання конкретною дитиною певного комплексу дій.

Дослідженню проблеми особистісно орієнтованого підходу у формуванні особистості приділяли увагу І. Бех, В. Кремень, О. Савченко, С. Подмазін, Я. Чепіга, І. Якиманська. Вивчають проблему особистісного розвитку дошкільника. Т. Поніманська, О. Кононко та ін. У публікаціях З. Плохій, Н. Глухової, Г. Беленької, Т. Шевченко висвітлюються питання формування природничо-екологічної компетентції у дошкільному дитинстві.

Питання формування початків природничо-наукових знань у старших дошкільників у процесі використання особистісно орієнтованого підходу вивчала А.Бродовська. Зокрема, вона зазначає, що сучасне дошкілля потребує не лише оновлення змісту навчання й виховання, а й нових підходів до розв'язання психолого-педагогічних завдань. Аналізуючи програму «Я у Світі», підкреслює, що основний зміст екологічної освіти полягає у формуванні мотиваційних основ екологічної свідомості дитини. А екологічні знання мають стати засобами, які використовуються для практичної діяльності та відповідно її мотивують. Екологічну субкультуру дитинства малюк засвоює шляхом накопичення особистісного досвіду в навколишньому просторі, у спеціально створених умовах та шляхом переосмислення отриманого досвіду. І наполягає на тому, що тільки за умови грамотної

організації розвивального середовища в дитсадку, навчально-виховний процес згодом перетворюється на процес саморозвитку і самовдосконалення юної особистості.

А. Бродовська розкриває вимоги до організації еколого-розвивального середовища та його ефективного використання на основі принципів особистісно-орієнтованої дидактики, яка спирається на теоретичну модель транзактного аналізу Е.Берн. Ця модель передбачає реалізацію трьох стратегічних принципів: варіативності (варіативність змісту, методів, форм навчання та варіативність організації середовища в ЗДО); принцип синтезу інтелекту, афекту й дії (конструювання умов освітньої роботи, які породжують гармонію інтелекту, афекту й дій); принцип пріоритетного старту (врахування стартових вподобань дітей).

У статті А. Бродовська виокремлює морально-етичні принципи екологічної освіти, які необхідно враховувати у формуванні початків природничо-наукових знань у старших дошкільників. Зокрема, виділяє такі:

- принцип гармонії, який реалізується на всіх рівнях буття і в поведінці дорослих, які подають високоморальні приклади поведінки;
- принцип оптимізму, який реалізується через усвідомлення особистістю можливості збереження природного середовища та активну участь кожного в природоохоронній діяльності;
- принцип золотієї середини, передбачає розвиток дитини духовний, моральний та інтелектуальний без приниження її індивідуальності.

Автор розкриває сучасні особистісно-орієнтовані освітні технології, такі як технологія проблемного навчання, використання методу проектів у таких видах діяльності як експериментально-дослідницькій, образотворчій, природоохоронній. Відзначає важливість методу моделювання у формуванні природничо-екологічної компетентності дошкільника; методу “занурення” (використання навчально-виховних блоків знань); інтегрованого методу[10].

До питання формування початків природничо-наукових знань дошкільників зверталася Л.Присяжнюк. Зокрема вона зазначає, що

правомірною є думка Г.Тарасенко про те, що знання дитини не завжди визначають її ставлення до природи і що сформувати екологічну культуру лише на інтелектуальному рівні неможливо. Вона базується на глибоких переконаннях і є сплавом раціонального мислення, емоцій і волі. У основі цього нового підходу до організації пізнання природи лежить емоційно-чуттєве сприймання та образна оцінка її гармонії. Автор цього підходу, Г.Тарасенко, наголошує на потребі майстерного добору «інструментів дотику» до дитячої душі, спрямованого на сприймання та оцінювання естетичної своєрідності природних об'єктів та явищ. Особливе місце у розмаїтті чуттєвих характеристик відводиться милуванню природою. Цей екологічно виправданий процес народжує альтруїстичну потребу, не взяти, а віддати, відродити, допомогти, зберегти. Діти мають змогу накопичити досвід естетичного сприймання природних об'єктів і явищ, вчаться співставляти уявлення про цінність людського життя із самоцінністю інших форм життя в природі [46].

Слід звернути увагу на дослідження Н. Рижової, яка розкриває проблему екологічного виховання з позиції нової парадигми – біоцентризму. Зокрема, вона визначає протиріччя, які існують між метою і завданням екологічного виховання дошкільнят та його змістом: завдання екологічного виховання базуються на парадигмі біоцентризму, а відбір змісту і методик часто проводиться на антропометричній. Це проявляється так:

- стереотип “людина – цар - хазяїн природи”;
- стереотип “шкідливі та корисні рослини, тварини”;
- необхідність бережливого ставлення до природних об'єктів , їхня охорона з огляду на можливе їх використання людиною;
- стереотип: розподіл природних об'єктів на гарні і потворні, небезпечні та безпечні, при цьому велике значення має ставлення самого вихователя до того чи іншого об'єкта;
- стереотип: “покращити природу”, “допомогти природі”, “примножити її багатства”. Це має право на існування, але тільки в тому разі, коли

паралельно дитині дається інформація про необхідність дотримуватися законів природи.

Тому, в екологічному вихованні дошкільнят необхідна зміна старої, антропометричної парадигми на нову біоцентричну. Але ми повинні охороняти природу не тому, що вона нам щось дає, а тому, що вона самоцінна. (рижова дєда)

Н.Пустовіт, розкриваючи питання збалансованого розвитку суспільства, говорить про важливу роль батьків у екологічному вихованні дітей, які часто пропонують негативні моделі поведінки, вчать їх агресії та негативних проявів поведінки у той час, що у дітей від народження закладено добро. Дошкільнят слід привчати замислюватися над кожною своєю дією і доводить, що у дітей слід розвивати не економічні, а морально-етичні та естетичні мотиви збереження природи [49].

Формування початків природничо-наукових знань не може відбуватися окремо від загального розвитку дитини. Застосування педагогічних технологій як освітнього феномену з екологічного виховання у старших дошкільників дозволить отримати сформовану природничо-екологічну компетенцію дошкільників. Інтеграція екологічного й художньо-естетичного розвитку дитини забезпечується технологією використання казки у формуванні основ екологічної культури дошкільників (Г.Беленька, Т.Науменко), автори якої пропонують розглядати авторську казку з науковою основою як ефективний засіб засвоєння дітьми екологічних уявлень та стимулювання до екологічно доцільної поведінки і діяльності. Тобто, використання авторської природознавчої казки сприяє формуванню початків природничо-наукових знань у старших дошкільників. «Природничо-екологічна компетенція - це складник життєвої компетентності дитини, що становить конкретні знання про природу, позитивне емоційно-ціннісне ставлення до її компонентів, обізнаність із правилами природокористування та їх дотримання (тобто відповідна діяльність і поведінка у природі) і

включає три компоненти: інтелектуальний (когнітивний), емоційно-ціннісний та діяльнісно-практичний» [5, с. 10].

Отже, застосування компетентнісного підходу в освіті спрямоване на перехід до нових галузевих стандартів і створює передумови для більшого зближення результатів освіти до потреб суспільства та вимог ринку праці. Під компетенцією слід розуміти певну сферу діяльності, в якій особистість повинна бути добре обізнана, а компетентність – специфічна здатність особистості, необхідна для ефективного виконання конкретної діяльності в певній предметній галузі. Сучасний державний стандарт дошкільної освіти спрямовує освітній процес на формування у дошкільників компетенцій.

1.2. Авторські природознавчі казки та їх використання під час ознайомлення дошкільників з природою

Базовий компонент дошкільної освіти визначає мету сучасної дошкільної освіти, яка полягає у створенні сприятливих умов для особистісного становлення і творчої самореалізації кожної дитини, формування її життєвої компетентності, розвитку ціннісного ставлення до людей, самої себе, природи, культури, світу [4]. У пошуках нових технологій досягнення означеної мети педагогіка звертається до казки, здатної впливати на почуттєву й інтелектуальну сферу дитини, сприяти розвитку допитливості, яка навчає жити за законами природи, виховує відповідальне ставлення до неї.

Казки природознавчого змісту цікаві для у старших дошкільників і особливо авторські, які мають наукову пізнавальну основу, відображають реальні зв'язки і залежності в природі. У них науковий зміст органічно пов'язаний із художнім словом, сприяє з одного боку формуванню у дітей уявлень про природні об'єкти та зв'язки між ними, а з іншого – виховують почуття ціннісного ставлення до природи, любові і краси.

Сучасні документи про дошкільну освіту орієнтують педагогів на реалізацію компетентнісного підходу до розвитку дитини. Природничо-екологічна компетенція дошкільника передбачає уявлення дитини про природне довкілля як цілісний живий організм, у якому взаємодіють повітря, ґрунт, рослини, тварини, люди в багатоманітності, єдності, русі, мінливості.

Виховання позитивного емоційно-ціннісного ставлення до природи, формування початків природничо-наукових знань у старших дошкільників можливе через застосування різних еколого-педагогічних технологій, серед яких, на думку багатьох вчених (Г.Беленької, Т.Науменко та ін.), авторська казка має важливе значення.

Вчені зазначають, казки – один з найбільш популярних серед дітей жанрів народної творчості. У них – міцна соціальна основа, життєствердний оптимізм. Герої казок, яким властиві високі моральні якості, завжди ведуть боротьбу з темними силами, що символізують соціальне зло й несправедливість. Образи позитивних казкових персонажів давно стали для дітей втіленням кращих рис людини. Дитина уважно стежить за розвитком казкового сюжету, відверто реагує на вчинки героїв, проникається своєрідністю їхніх стосунків, думок і почуттів, віддає свої симпатії позитивним, засуджує негативних. Емоційне ставлення до природи як складова екологічної культури формується під час соціального розвитку дитини і є засвоєнням соціально-історичного досвіду взаємодії з природою, що надалі формує особистий досвід [5].

Для дошкільника казкові персонажі й стосунки – мірило власної поведінки і поведінки товаришів. Психоаналітичний підхід щодо використання казки подає О.Веракса. Він звертається до особливостей побудови казок і зазначає, що вони відповідають реальному стану справ у світі, тобто розкривають суперечності між прагненнями до задоволення своїх потреб і вимогами реальності. У вітчизняній педагогіці був період, коли вважалося, що казки віддаляють дитину від реальності, нічого не вчать, а

тому непотрібні і навіть шкідливі. Психоаналітики стверджують протилежне. Казки допомагають дитині звернутися до себе й пізнати важливу істину: якщо в житті щось відбувається не так, причину слід шукати в собі. Людині властиво поводитися агресивно, асоціально або егоїстично, коли вона схвильована, занепокоєна чи налякана чимось. Дитина розуміє, що вона не завжди поводить як слід. Але дорослі намагаються переконати її в протилежному і дитина мусить розібратися в усьому самотужки, навчитися приймати свою складну природу, а не тікати від неї. Психоаналітики переконані, що казка не лише розповідає про складні життєві обставини, але й пропонує способи подолання страхів.

Відзначають “магічність” мислення дітей, яке проявляється в тому, що вони легко переходять до магічного відображення реальності і не бачать межі живими і неживими об’єктами. І казки орієнтують дитину у власних переживаннях і міркуваннях. Тому потрібно читати казку багаторазово і допомогти дитині обміркувати її, звертаючи увагу на деталі казки.

Автор статті зауважує, що кожна дитина є унікальною і казка допомагає їй відкрити власний внутрішній світ [11].

Казка стає першим пізнанням життя, його моральних основ, соціальних взаємовідносин. Те, що дошкільник виявляє симпатію до одних персонажів і антипатію до інших, свідчить про становлення його власного ”Я”. В.Маршицька стверджує, що для корекції емоційного ставлення замало використання природного середовища, потрібні засоби впливу, що залучають до цих процесів соціальне середовище [38].

Г. Беленька наголошує, що казка здатна виховувати й навчати, об’єднувати дітей і дорослих, викликати сильні емоції і спонукати до дії. В арсеналі сучасної педагогічної науки є як народні так і авторські казки. Науковці довели, що авторська казка, характерною особливістю якої є передача пізнавальної, науково-достовірної інформації через казкові образи, глибоко впливає на особистість дитини. Адже вона враховує психологію

дошкільника, його емоційність, наочно-образне мислення, здатність і прагнення до наслідування.

В організації спільної з дорослим діяльності дитини – інтелектуальної, ігрової, трудової – казка може стати тією сходинкою, з якої розпочнеться взаємодія. У світі дитинства кожен крок несе у собі щось нове і, головне, цікаве. Казка – це крок, який дитина робить поруч з дорослим. Дорослий розповідає або читає, коментує, пояснює, відповідає на запитання. Дитині цікаво. Серед великої кількості казок згодом з'являється улюблена чи улюблені.

Слухаючи казку дитина ототожнює себе з певним героєм. І у дорослому житті людина робить так, як її улюблений у дитинстві герой, здійснюючи його подвиги і повторюючи його помилки. Тому в певному сенсі казка закладає долю, поведінку і характер, веде людину по життю.

Тому до ознайомлення з казкою необхідно підійти дуже серйозно. Для того, щоб діти краще сприймали казки, необхідно подбати про сприятливу психологічну атмосферу під час читання чи розповідання казки, про правильне освітлення, місце розташування слухачів, висоту та тембр голосу дорослого. Слід пам'ятати, що дітям потрібен час для обміркування почутого. Можна прочитати ще раз з власної ініціативи чи на прохання дитини, поставити запитання за змістом, поміркувати разом, уважно дослухаючись до точки зору малюків. Тим більше, що у кожній казці є про що поміркувати і не лише малюкам, а й дорослим.

В історії розвитку суспільного дошкільного виховання ставлення до казки у різні часи було різним. На ідеях добра і мудрості народних казок виховувалися покоління. У 30-х роках минулого століття казку забороняли як шкідливу і зайву у навчально-виховному процесі. Трохи згодом поновлювали в правах, сперечалися, які казки є кращими для розвитку особистості дитини – народні чи авторські, використовували їх як засію педагогічного впливу на дитину.

Цінність авторської казки і в тому, що вона сприяє формуванню у дітей емоційного ставлення до зображуваних героїв, подій і явищ, яке діти переносять у повсякденне спілкування з довкіллям, що забезпечує формування стійкого позитивного емоційно-ціннісного ставлення до природи. Останнє спонукає дітей до відповідних дій у природі і є основою екологічно доцільної поведінки [5].

Усі авторські казки Г.Беленька умовно поділяє на кілька груп:

- у яких діти отримують знання про певний об'єкт чи явище природи (В.Біанкі «Зозуленья», Г.Беленької «Весняна казочка», П.Цвірки «Чому зозуля своїх діток не висиджує», А.М'ястківського «Зелена жаба» та ін. Їх доцільно використовувати після безпосереднього спостереження за природними об'єктами.
- у яких діти отримують знання відразу про декілька об'єктів та явищ у природі, про зв'язки і залежності, що існують у природі (В.Біанкі «Пригоди Муравлика», М.Скребцової «Як чагарники з деревами посварилися», Світлани та Юрія Ходосів «Підземні лабіринти», Д.Чередніченка «Той, хто прийшов захищати від дощу» та ін.). Їх варто використовувати, коли діти вже мають знання про об'єкти природи, які є у казці.
- казки, що дають змогу систематизувати отримані раніше знання та акумулювати їх у яскраві образи лісу, степу, краплинки. Це казки Ю.Дмитрієва «Що таке ліс», О.Іваненко, Н.Павлової, Г.Тютюнника, Є.Шморгуна та ін.[5].

Окремо є казки, в яких розкривається вплив людини на природу, взаємозв'язки між ними (В.Сухомлинський «Камінь», О.Іваненко «Кисличка» та ін.).

Досвід використання казки як засобу екологічного виховання свідчить про те, що казка

- впливає на почуття й розум дитини;
- є засобом впливу на когнітивну й емоційну сферу дитини.

У російськомовних дошкільних закладах українські казки краще читати перший раз у оригіналі, а потім у перекладі на російську. Оскільки в українському творі вони знайомляться зі звучанням уже відомих назв тварин, птахів, пір року, а після можна спробувати відтворити діалоги героїв казки з дітьми рідною для них мовою. Казки О. Іваненко можна використовувати як метод навчання.

Г.Беленька визначає особливості роботи з казками природничого змісту:

- 1) розмежувати, яка інформація в казці є реальною, а яка фантастичною (якщо включити «помилку» вихователя, яку виправляють діти, засвоєння стовідсоткове)
- 2) поміркувати над описаними в казці подіями (спонукати дітей до роздумів;
- 3) інтеріоризація дітьми отриманої інформації (через трудову, зображувальну, мовленнєву, рухову та інші види діяльності) [5].

У авторській казці казкові герої розповідають дітям про таємниці природи та навколишнього світу, про нові взаємини людини і суспільства. Звертають увагу дітей на красу природи, її тендітність та залежність від людини.

Але не всі потрібні казки зустрічаються в хрестоматіях для дітей і вихователь має право на самостійне визначення кола програмового читання для дітей своєї групи, виходячи зі своїх переконань і уявлень про благо дитини і про те, у чому полягає прилучення дітей до світу природи. Це новий вид педагогічної роботи вихователя.

Величезне значення використання авторської казки природознавчого змісту у процесі екологічного виховання у старших дошкільників обумовлене тим, що вона:

- має наукову основу, яка дає змогу формувати реалістичні уявлення про окремі об'єкти та явища природи, потреби живих організмів, зв'язки та залежності у природі в багатоступеневій ієрархічній послідовності та єдності;

- забезпечує цілісність раціонального та емоційного у пізнанні; відповідає характеру мислення та інтересам дитини.

У роботі з дітьми вихователі мають використовувати як класичні, так і сучасні казки про природу, акцентуючи увагу на творах українських авторів.

Науковий співробітник МОН України І.Стеценко доводить, що опанувати складні математичні поняття дітям набагато легше у практичній, дослідницькій діяльності, особливо якщо вона розгортається у формі казки чи гри. Слухаючи інтерактивні пізнавальні казки, діти конструюють персонажів і декорації, відтворюють сюжет, вносять в нього власні повороти, а математика допомагає їм у цьому. Як організувати конструкторську діяльність дітей на заняттях з математики, розвивати логічне та комбінаторне мислення, будувати пізнавальні казки разом з вихованцями, розкажує у статті.

Педагог розповідає малятам казку, вони одразу конструюють її персонажів, декорації, обговорюють побудоване. У кожного вийде власна диво-казка. Жодної однакової і всі правильні [52].

Казковою фізкультурою називають інноваційну програму з фізичного виховання дітей раннього й дошкільного віку Миколи Єфименка. В ній фізкультурна казка є основною формою фізичного виховання дошкільнят, яка дає можливість реалізувати один з найважливіших принципів дошкільної педагогіки – принцип небуденності, а дитячій уяві – розквітнути на благодатному ґрунті образних вправ казкової фізкультури [22].

Моральний аспект впливу казки на формування особистості дитини вивчали М.Машовець та А.Карнаухова. Автори зазначають, що казки віддзеркалюють загальні закономірності творів народного епосу, містять певні етичні характеристики. В них акумулюється і зберігається все, варте уваги нащадків [39].

Останнім часом входить сміливо в освітній процес закладів дошкільної освіти сторітелінг. Із англійської перекладається як мистецтво складання та розповідання захопливих історій. Технологія, розроблена у 90-х роках

минулого століття для менеджменту та маркетингу, вона може цілком бути корисною в освіті. Її автор, Девід Амстронг, використав той психологічний чинник, що «розповіді з життя значно легше сприймаються, вони цікавіші, ніж логічні аргументи й сухі міркування, а тому здатні викликати у слухача довіру й мотивувати до певних дій» [30, с. 2].

К.Крутії та Л.Зданевич пропонують використовувати сторітелінг як мотиваційний комунікативний прийом. Для цього рекомендують мати кілька фартухів з великими кишенями, в яких «сховалися» матеріали для сюрпризних моментів. Це можуть бути казкові персонажі або інші цікавинки, яскраві, несподівані, які стимулюють розвиток фантазії у дітей, спонукають до відкриттів [30].

Існує п'ять основних сюжетів сторітелінгу, які можна використовувати, змінюючи основну лінію згідно з вашими потребами: 1.Класичний. Структура: головний герой – ціль – перепони на шляху до цілі – подолання проблеми – результат. Підходить для мотивації, пояснення процесів або явищ, вибору шляхів розв'язання певних проблем чи задач. 2. Боротьба з монстром. Структура: головний герой – ціль – зустріч з дуже сильним монстром – боротьба та перемога – досягнення цілі. Підходить як мотивація для навчання. 3. Історія Попелюшки. Структура: герой – незвична ситуація – поява проблем (або ворогів) – втручання чарівного помічника – щасливе вирішення ситуації. Підходить для мотиваційних промов, пояснення або порівняння процесів та явищ, опису еволюційних змін в певних сферах життя, вибору виду вирішення задач. 4. День байбака. Структура: герой – ціль – дії героя та повернення до початкової точки – вибір правильної стратегії дій – досягнення мети. Підходить для проведення роботи над помилками. 5.Квест. Структура: герой – ціль – зміна кількох локацій та вирішення в кожній з них певних задач – почергове досягнення міні-результатів – тріумф. Підходить для моделювання проблемних ситуацій, вирішення аналітичних задач, закріплення набутих навичок та вмій [63].

К. Крутії та Л.Зданевич виокремлюють переваги сторітелінгу в роботі з дошкільнятами: 1) цікавий засіб урізноманітнення заняття або освітньої ситуації, який допомагає реалізувати індивідуальний підхід за зацікавлювати

дітей; не потребує витрат і може бути використаний у будь-якому місці та в будь-який час; 2) розвиває увагу, фантазію та креативність; 3) сприяє налагодженню добрих взаємин між вихованцями та педагогом; під час спілкування, допомоги персонажу відбувається обмін емоціями, формується довіра та емпатія; 4) знімає психологічне напруження: під час слухання, обговорення, переказування, створення оповідки діти вчаться усвідомлювати свої почуття і говорити про них [30]. Автори адаптують структурні компоненти сторітелінгу до використання казки і рекомендують використання карток Володимира Проппа.

Отже, казка як літературний жанр має важливий вплив на дитячу свідомість, сприяє пізнавальному розвитку дітей, виховує моральні почуття. Авторська казка несе в собі науково достовірну інформацію і може використовуватися в різних видах діяльності дітей. Кращими методами її використання можуть бути творчі вправи, словесні логічні завдання, сторітелінг та інші. Ефективність використання авторських казок в освітньому процесі дошкільних закладів підтверджена включенням їх до програм розвитку у старших дошкільників. Авторські природознавчі казки виховують екологічно свідоме ставлення дитини дошкільного віку до оточуючої природи, сприяють формуванню початків природничо-наукових знань дошкільника.

1.3. Технології формування початків природничо-наукових знань у старших дошкільників та педагогічні умови використання авторської природознавчої казки

Суттєве погіршення екологічної ситуації в світі, втрата екологічної рівноваги внаслідок руйнівної діяльності людини поставили актуальним питання виховання людини з екоцентричним типом свідомості, яка здатна будувати непрагматичні відносини з природою.

У Базовому документі дошкільної освіти (2012), ґрунтуючись на засадах компетентнісного та аксіологічного підходів, реалізуючи екологічну освітню стратегію, на перший план висунуто завдання розвитку емоційно-ціннісного та відповідального екологічного ставлення людини до природного довкілля, яке виявляється в її природодоцільній поведінці [4].

Інтегрування природничої та екологічної складових у змісті ознайомлення дітей з природою відобразилося в БКДО (2012) і на його передбачуваному освітньому результаті – сформованій природничо-екологічній компетенції дошкільника [4].

Сучасна дошкільна педагогіка зробила значний крок на шляху впровадження нестандартних підходів до організації педагогічного процесу у напрямку розвитку та саморозвитку дитини, орієнтації на її особистісну сутність, надання дітям ініціативи у пізнавальній діяльності, створення емоційно-стимулюючого навчального середовища. У життя дошкільних навчальних закладів входять нові еколого-педагогічні технології, які покликані формувати в дошкільників основи природничо-екологічної компетентності.

Л. Присяжнюк зробила теоретичний аналіз сучасних підходів до ознайомлення дошкільників з природою, завдяки яким природничо-екологічна компетентність дитини формується у природо відповідних для неї видах діяльності і забезпечує екологію дошкільного дитинства.

Першим вирізняє **екологічний підхід**, який вивчається Н. Горопахою, Н. Лисенко, С. Ніколаєвою, З. Плохій, О. Соцькою та ін. Основою його пріоритету виділяють екологічну освіту, що поєднує екологічне навчання, екологічне виховання, екологічний розвиток і формує екологічну свідомість особистості, яка проявляється в здатності усвідомлювати взаємозв'язки у природних середовищах існування, прогнозувати наслідки їх порушення, прагнути до екологічно доцільної діяльності в природному довкіллі (З. Плохій). Наводить думку Н.Лисенко про те, що ставлення до екологічної освіти має бути як до універсальної та ціннісної, що характеризується

гуманістичною спрямованістю й орієнтована на збереження життя на Землі, а не лише на виконання чітко окреслених завдань в програмах дошкільних закладів[46].

І.Корякіна, В.Маршицька, М.Роганова, Г.Тарасенко та ін., вивчаючи питання ціннісного ставлення до природи, відзначають важливість морально-естетичної складової природничо-екологічної компетентності особистості. Морально-естетична властивість виявляється в цілісному ставленні людини до дійсності під впливом її краси, емоційної привабливості, в глибоких переконаннях, які є сплавом раціонального мислення, емоцій і волі. Саме тому, стверджує О.Соцька, основний зміст екологічної освіти дошкільників полягає у формуванні емоційних основ екологічної свідомості дитини. Дослідники екологічного підходу в дошкільній освіті визначають його реалізацію в кількох площинах:

- збагачення емоційно-чуттєвого досвіду дітей, спілкування з природою у процесі оволодіння базовими знаннями про природне довкілля;
- формування системи ціннісних орієнтацій, збагачення морально-ціннісного досвіду спілкування з природою;
- формування необхідних складових екологічної компетентності, здатності застосовувати знання й уміння на практиці, само реалізовуватися в екологодоцільній діяльності (Соцька).

Особливий інтерес представляють дослідження Г. Тарасенко, яка розглядає цінність емоційних переживань дитини і визначає розвиток суб'єктно-етичних стосунків між дитиною і природою. При цьому визначає **естетико-екологічний** підхід, який синтезує екологію та естетику і однаково актуалізує когнітивну, чуттєво-емоційну, мотиваційно-діяльнісну сфери дитини і тим самим запускає механізм цілісного пізнання нею природного довкілля. Доцільність застосування такого підходу обумовлена віковими особливостями дітей дошкільного віку, їх високою сенситивністю до краси природи, здатністю емоційно відгукуватися на її прояви, прагненням до художньо-творчої діяльності в природі чи її засобами.

Автор підходу підкреслює, що розвиток суб'єкт-етичних стосунків між дитиною і природою відбувається за умови накопичення цінностей емоційних переживань емпатійного характеру та образної оцінки її гармонії.

Спеціально організована педагогом діяльність дитини в природі здатна викликати у неї яскраві почуття й емоції по відношенню до природних об'єктів. Рефлексія цих переживань дозволяє закріплювати і накопичувати певний досвід емоційних переживань, пов'язаний з об'єктами природи. Дієвою технологією реалізації естетико-екологічного підходу до проблеми формування природничо-екологічної компетентності у старших дошкільників є милування природою [54].

Л. Присяжнюк пропонує хвилинки милування природою, спираючись на твердження автора технології милування Г.Тарасенко, що цей процес народжує альтруїстичну потребу не взяти, а віддати (зберегти, допомогти, відродити, продовжити, підкреслити) - в цьому смисл "естетичної любові" до природи і її екологічний сенс [46].

На переконання вчених сприяння виникненню позитивних емоційних переживань від спілкування дитини з природою – одне з найголовніших завдань, що його має вирішувати вихователь під час ознайомлення дошкільників з природою.

Поряд з екологічним, еколого-естетичним підходом у формуванні основ природничо-екологічної компетентності дошкільників, сучасні вчені-дошкільники (Н.Горопаха, О.Кононко, К.Крутій, Н.Лисенко, Л.Лохвицька, Г.Тарасенко та ін.) розглядають **середовищний підхід**, який передбачає доцільну організацію еколого-розвивального простору дитини та побудову в ньому педагогічних взаємин з природою. Це і куточок природи в групі, і екологічна стежка на території ЗДО, і куточок лісу, і куточок саду, і огород і квітник, а також лабораторний куточок в групі для проведення нескладних дослідів тощо.

Наряду з вищеназваними підходами, актуальним є **діяльнісний підхід**, який вивчають Г.Беленька, Л.Зайцева, З.Плохій, Н.Лисенко та ін. Він

ґрунтується на винятковій ролі діяльності людини у пізнанні і творчому перетворенні довкілля. Учені-психологи Л.Виготський, П.Гальперін, Д.Ельконін, Г.Костюк, О.Леонтьєв, С.Рубінштейн та ін. стверджують, що первинними у проектуванні й організації навчально-виховного процесу є діяльність і дії, які задані змістом освіти. А тому найважливішою характеристикою особистості з високим рівнем природничо-екологічної компетентності за твердженням З.Плохій, має бути прагнення до непрагматичної взаємодії зі світом Природи [45].

Діяльнісний підхід реалізується засобами різноманітних технологій, таких як спостереження, експериментально-дослідницька діяльність, праця в природі, ігри, проектування, інтерактивні методи, художньо-творчі технології.

Окрім названих, Л. Присяжнюк називає нову освітню стратегію – **емпауермент-педагогіку**, яку розробляють Н.Гавриш, О.Саприкіна, О.Пометун. Суть її в тому, що для повноцінного розвитку дитині варто виходити із зони комфорту й намагатися розв'язувати складні життєві ситуації самостійно – домірно своїм можливостям.

В основу **інтегрованого підходу** лягла ідея цілісного (холістичного) пізнання природного довкілля. Він ґрунтується на гармонійному поєднанні раціонального і чуттєвого, теоретичного і творчо-дієвого його осягнення, інтегрує різні напрямки розвитку дитини. Цей підхід презентують у своїх дослідженнях Г.Беленька, Н.Гавриш, О.Кононко, В.Ільченко, І.Кіндрат, Т.Пушкарьова та ін. В зміст екологічних знань інтегровано елементи знань з біології, географії, хімії, фізики, медицини, економіки, валеології; враховано вплив екологічної освіти на всебічний розвиток дитини, особливості організації життєдіяльності дітей в умовах ЗДО.

Інтегрований підхід в дошкільних освітніх закладах реалізується через ряд авторських технологій, які пропонують інтеграцію за різними напрямками розвитку:

- театр фізичного розвитку й оздоровлення (М.Єфименко);

- досягнення рівноваги між особистістю та соціоприродним середовищем засобами ботмерівської гімнастики – взаємодія рухової сфери дитини з природними ритмами Всесвіту (Н.Пахальчук);
- технологія використання пейзажного живопису у формуванні естетичного ставлення до природи (Г.Беленька, О.Половина);
- використання інтегрованих завдань з пріоритетом логіко-математичного змісту (Т.Кривошея);
- технологія використання казки у формуванні основ екологічної культури дошкільників (Г. Беленька, Т.Науменко).

Інтегрований характер має нова технологія STREAM – освіта, яка ґрунтується на інтегрованому та міждисциплінарному підході і забезпечує взаємопроникнення й систематизацію знань дітей, становлення в них цілісної та багатовимірної картини світу, розвиток пізнавальних здібностей, гнучкості мислення вмінь і навичок. Її розробники в Україні К.Крутий та Т.Грицишина.

Усі названі підходи гармонійно співіснують і взаємодіють задля досягнення мети – усвідомлення дитиною виняткової цінності природи та себе як її частини, здатності до співжиття з нею на засадах моральності та екологічної культури [46].

З огляду на тему нашого дослідження ми розглядатимемо технологію використання казки у формуванні початків природничо-наукових знань дошкільників.

На необхідність використання казок у вихованні дітей вказували І. Франко, С. Русова, К. Ушинський, В. Сухомлинський. Так, зокрема, С. Русова вказувала на національний чинник у змісті казки, який віддзеркалює умови життя, історію народу чи нації, де народилася дитина. В. Сухомлинський наголошував, що казка сприяє моральному розвитку дитини, без якого «не можливі шляхетність душі, чутливість до людського нещастя, горя, страждання» [54]. Саме його авторські казки використовують вихователі як засіб морально-етичного виховання дошкільників.

У казках дитина реалізує свої великі та маленькі мрії. Слухаючи казку, маленька дитина співчуває персонажам та об'єктивує свої неусвідомлені бажання. Її прагнення реалізуються в казці. Сильні враження від казки не дають згаснути увазі дітей, а мова та влучні порівняння швидко запам'ятовуються. Емоційне ставлення до героїв казки передбачає об'єктивну оцінку героїв, допомагає зрозуміти ідейний зміст твору. Дитина має навчитися бачити і розуміти, що людська діяльність часто стає причиною руйнування динамічної цілісності природи, пише Т.Волос. Дитина народжується з потягом до пізнання, але потребує специфічних засобів, які відповідають її віковим можливостям. Одним із таких засобів, який у привабливій і доступній формі розкриває взаємозв'язки в природі - є казка. Саме через казку дитина легше сприймає складний механізм взаємодії живих організмів між собою й неживою природою. Особливо наголошує на авторській казці, де в основі лежать конкретні наукові факти, але викладені в казковій формі. Таке поєднання інтелектуальної й почуттєвої сфери дитини сприяє формуванню емоційно-ціннісного ставлення до природи і зумовлює природодоцільну поведінку дошкільника.

Спираючись на дослідження Т.Науменко, Т.Волос виокремлює педагогічні умови ефективного використання авторської казки в екологічному вихованні дошкільників. Це використання казки у процесі спілкування з дітьми в різних видах діяльності; використання наочності у процесі роботи з казкою; застосування казок в системі; єдність позицій педагогів і батьків стосовно використання казок у процесі екологічного виховання дітей [13].

Вчені (М. Машовець, А. Карнаухова) наполягають на поверненні казки у дитяче життя і визначають спорідненість жанрових особливостей казки й дитячого світобачення. Перш за все, це подібність до протиставлень та полярностей. Казкові образи не бувають водночас добрі і злі, як і дитячі оцінки та моральні уявлення не припускають компромісів: якщо образ злий, він огидний зовні. Зрозуміла і нескладна характеристика позитивних і

негативних героїв допомагає дітям розібратися у сутності конфлікту і визначити своє ставлення до нього.

Казка виховує, розвиває, навчає і навіть лікує, треба дотримуватись декількох простих правил, які подають автори.

1. Ознайомтеся з казкою, перш ніж ви будете розповідати її дитині. Кожна казка містить урок, тому переконайтеся, що це саме той урок, який необхідно засвоїти вашій дитині.
2. Знайдіть книгу з привабливими ілюстраціями, які цікавлять вашу дитину. Ще один хороший засіб для ілюстрування казок – ляльковий театр. Він підійде до супроводу казок з невеликою кількістю персонажів.
3. Озвучуйте головних персонажів різними голосами, низьким голосом говоріть за велетня, а високим хай розмовляє дитина. Змінюйте тон для озвучування тварин, скажімо використайте писк для озвучування миші.
4. Додавайте деякі шумові ефекти. Наприклад, замість того, щоб лише вимовити, що вовк загарчав, скажіть : «Вовк грізно загарчав «грррр-р-р..»
5. Розповідайте нові казки в особах, наслідуючи низький і грубий голос ведмедя, улесливу інтонацію лисиці чи сумний голос скривдженого зайця. Це допоможе дитині не лише швидко запам'ятати казку, а й яскравіше уявити її героїв.
6. Коли дитина добре запам'ятає всю казку, запропонуйте їй розіграти казку в ролях, взявши на себе роль уподобаного персонажа або відразу декількох героїв, наприклад, у казці «Рукавичка».
7. Придумуйте казки, в яких головною дійовою особою є ваша дитина. Діти люблять слухати історії про себе. Крім того, такі казки – дієвий засіб для корекції або виховання в дитини певних рис характеру.
8. Пропонуйте дитині розповідати знайомі казки. Спочатку з вашою допомогою, а потім самостійно.
9. Придумуйте казки разом з дитиною, а згодом запропонуйте їй зробити це самостійно. Казка містить універсальні «рецепти» розв'язання багатьох проблем. Тому, слухаючи або придумуючи казку, дитина за допомогою

дорослого буде вчитися переборювати свої найглибші неусвідомлені труднощі [39].

Великий педагог В.О.Сухомлинський відмічав, що казка для маленьких дітей — не просто розповідь про фантастичні події, це — цілий світ, в якому дитина живе, бореться, протиставляє злу свою добру волю. На його думку казка — активне естетичне мистецтво, яке захоплює усі сфери духовного життя дитини: розум, почуття, уяву, волю. Казковий жанр розвиває мислення кожної дитини, сприяє створенню інтелектуальної атмосфери в дитячому колективі. Вона оволодіває почуттями дітей, тому що через казку діти пізнають світ не тільки розумом, але й серцем. Діти розуміють ідею лише тоді, коли вона втілена у яскравих образах [54].

Використання авторської природознавчої казки у формуванні початків природничо-наукових знань дошкільників вивчала Т. Науменко. Вона зазначала, що цікавими творчими вправами у роботі з казкою є:

- читання казок та створення малюнків (ілюстрацій) за їх змістом;
- казка і театр: використання різних видів театру для обігравання казки;
- гра-драматизація за сюжетом казки;
- створення казки своїми руками (виготовлення іграшок, книжок на заняттях з художньої праці).

Для дошкільника казкові персонажі й стосунки – мірило власної поведінки і поведінки товаришів. Казка стає першим пізнанням життя, його моральних основ, соціальних взаємовідносин. Те, що дошкільник виявляє симпатію до одних персонажів і антипатію до інших, свідчить про становлення його власного "Я". Казка – це цікава вигадана історія про події, яких не може бути в реальному житті. Рослини й тварини у ній уміють розмовляти і робити все то, що й люди. У казках трапляються чарівні пригоди, існують незвичайні речі, діють чаклуни і чародії. Казки і за мовою відрізняються від інших творів. У них вживаються незвичайні «казкові» слова.

Казки були і залишаються чарівними провідниками доброти і

милосердя, без яких нація перестає бути нацією. Окрім цього, казки несуть важливі для людей ідеї [40; 45].

Зазвичай, робота над казкою починається з ознайомлення дітей зі змістом казки, бесіди про те, що знаходиться на поверхні, пише Т.Науменко. Це перший –аналітичний етап у роботі з казкою. Технологія дуже проста: потрібно запропонувати малюкові відповіді на запитання: хто? що? де? як? Другий етап – оперативний. Саме на цьому етапі доцільно використати сучасну освітню виховну технологію ТРРЗ – теорію розв’язання розвивальних завдань. Автори цієї теорії Г. Альтшуллер та М. Шустерман узяли за основу спадщину казкаря Д. Родарі. Відповідно до цієї теорії діти мають навчитися по-своєму не тільки сприймати зміст казок, але й творчо змінювати хід подій [3]. На цьому етапі даються відповіді на запитання «добре – погано», тобто розкривається «таємниця подвійного». «Таємниця подвійного» – це наявність протиріч в об’єкті, коли в ньому є щось добре, а щось – погане, щось – корисне, а щось – шкідливе, щось заважає, а щось потрібне. Наприклад: Баба-Яга – зла, недобра, обманює казкових героїв, не вмє поводитися – це погано. Але Баба-Яга – хоробра, сама безліч років живе в лісі й нікого не боїться; спритна – має кістяну ногу, а так вправно літає на своїй мітлі; винахідлива – завжди вигадує спосіб, як досягти своєї мети. Будь-яке проблемне завдання, що не має одного правильного рішення, активізує дитячу творчість, позбавляє дитину психологічної інерції.

Для виховання у дітей ціннісного ставлення до природи вчені рекомендують застосовувати творчі вправи у роботі з казкою:

- переплутування казкових сюжетів і героїв («Казка про гнома Добролюба, або Казковий калейдоскоп»);
- змінювання характеру героя («Троє поросят, або Казка про те, як вовк став добрим»);
- змінювання місця, часу події («Колобок, або Стара казка по-новому»);
- змінювання кінця казки («Колосок, або Новий кінець старої казки»);

- складання казки за схемою («Білочка і стрічка, або складаємо казку за схемою»).

Така робота дає змогу уникнути стереотипів, йти відомим раніше шляхом. Діти вчаться розв'язувати будь-яку ситуацію, «використовувати чари» казкових та фантастичних істот, розв'язувати певне завдання, виходити зі складної ситуації. Непомітно для себе дитина розкриває свої потаємні бажання, поліпшує взаємини з оточуючими. Така робота – один із дієвих засобів зробити мислення дітей продуктивнішим, розвинути їхню творчу уяву тощо.

Побудова ланцюжка послідовних подій допомагає краще зрозуміти та відчувати сюжетну логіку казки, прожити разом із героєм казки його життя. А ще можна запропонувати дітям зазирнути в минуле чи майбутнє персонажів:

- уявити, що відбувалося раніше з тим чи іншим героєм і що могло б трапитися далі (наприклад: розповісти, як усе складеться для Колобка, коли він повернеться до баби й діда; як зміниться характер та життя Кози-Дерези після того, як її виженуть із Зайчикової хатки).

«Прогулянка» в минуле казкових героїв має виховне спрямування. Фантазуючи, дитина вчиться не лише осмислювати описані події, але й аналізувати певні життєві ситуації, передбачати наслідки конкретних дій та вчинків і можливі реакції на них однолітків та дорослих, розвиваючи тим самим почуття власної гідності, власного ставлення до героїв казки і різних життєвих ситуацій. Розповідаючи дітям казку, можна запропонувати їм :

- самим зарадити головному героєві у його пригоді, не залучаючи до цього інших персонажів. Подібний аналіз спочатку доцільно проводити на матеріалі вже знайомих дошкільникам казок і лише згодом «переходити» до розв'язання проблемних ситуацій у нових пригодах. Наприклад: «Як Зайцеві з казки «Зайчикова хатка» можна без сторонньої допомоги вигнати лисицю з оселі?» (Забити вікна й двері, а Лисиця, коли зголодніє,

то сама попроситься випустити; вночі влаштувати гармидер біля хатки, закричати «Мисливці йдуть» і Лисиця, яка боїться мисливців, сама втече.) «А як би Колобок заховався від голодних звірів?» (Він міг би обмазатися медом, покачатися по соснових голочках та став би схожим на їжачка.)

Отже, казка подає дітям загальнолюдські цінності, високу мораль не у вигляді сухих і нудних повчань та наказів. Казка невимушено підводить дитину до самостійних висновків: чому лише гарні вчинки дають відчуття гармонії з природою і світом, що оточує дитину.

Третій етап роботи з казкою – результативний – обирання гуманного розв’язання ситуації, виведення морального правила, яким діти мають користуватися у своїх стосунках з природними об’єктами, у подальшому житті. Можна запропонувати дитині:

- уявити себе кимось із тих, хто діє в казці, й розповісти, що він відчув би, як сприйняв би конкретну подію, залежно від того, чиїми очима зараз «дивиться» на неї. Як поставився б до подібної ситуації інший казковий герой? Адже сприйняття добра і зла у різних персонажів неоднакове і часто протилежне: Баба-Яга чи Змій, напевне, убачають у добрих вчинках зло щодо себе. Тобто сам характер сприйняття вчинків залежить від ціннісних орієнтацій та морально-етичних уявлень кожного персонажа казки. У цьому разі для дитини стає можливим не лише зрозуміти стан героїв, їхній настрій і висловити свою думку щодо подій, що відбуваються, і тих моральних цінностей, що впливають із них. Вона мовби проживе кілька життів, завдяки чому збагатиться новими враженнями та почуттями, пізнає діалектику існування й ціннісно самовизначиться.

- Можна умовно написати листа улюбленому казковому героєві й поділитися з ним власними враженнями, висловити свої побажання або прохання. Так у дитини з’являється змога сформувати думки, відшліфувати їхню словесну форму, щоб вони стали зрозумілими всім, а

це особливо важливо для її мовленнєвого розвитку. Це дасть можливість дитині краще розібратися в своїй почуттях та емоціях.

- Ігри за змістом казки, ігри із залученням казкових персонажів та ігри-бесіди будуть особливо гострими та цікавими, якщо йтиметься про позитивного героя, який не зовсім гарно виглядає зовні чи має фізичні вади («Кривенька качечка», «Хлопчик-Мізничик»), а негативний, навпаки, має привабливий вигляд. Отже, можна перевірити дітей, чи розуміють вони зовнішню і внутрішню красу людини. Діти охоче долучаються до перевиховання негативних героїв, навчають їх самостійності, допомагають опанувати різні позитивні навички. У нетрадиційній роботі з казкою найкращим методом є гра, що тісно пов'язана з фантазією, творчістю. Для цього доцільно впроваджувати у роботу з дітьми серію дидактичних ігор морально-етичного спрямування: «Сонечко справедливості», «Подяка», «Чарівні окуляри». У цих іграх діти мають виявити позитивні та негативні риси казкових героїв, оцінити їхні вчинки, що безсумнівно впливає на розвиток почуття власної гідності у дошкільників. Також слід широко використовувати рухливі ігри за мотивами українських казок, різноманітних вікторин, ігор на зразок: «Що? Де? Коли?». Дуже цікавим видом роботи є «Переказування казок»[5; 6;13; 30; 39; 40; 41; 44; 46; 48; 59].

Ефективним методом формування природничо-екологічної компетенції дошкільнят є мовні або словесні логічні завдання екологічного змісту. Їх цінність у тому, що вони ґрунтуються на розумінні дітьми певних залежностей, закономірностей і зв'язків у природі. В основі логічних завдань лежать моральні ситуації, які викликають гуманні почуття у дітей і активне пізнавальне ставлення до ситуації, що розглядається. Проблемні запитання сприяють розкриттю причинно-наслідкових зв'язків у природі, а мотивування відповіді вимагає доказовості, критичності і логіки мислення дитини.

Використання мовних логічних завдань у роботі з дошкільниками вивчала Н.Ф. Виноградова, яка запропонувала їх використання у певній послідовності:

1. Завдання, зміст яких будується на знанні зовнішніх особливостей предметів та явищ природи, отриманих дітьми шляхом спостережень. Це, по суті, образні описові загадки, у яких об'єкт описується але не називається. Діти повинні за образним описом відгадати загадку.
2. Завдання, що потребують порівняння, співставлення фактів, розкриття взаємозв'язку та взаємозалежності явищ, встановлення їх причин.
3. Завдання, що вимагають виділення характерних особливостей різних періодів одного сезону. Вони вимагають від дитини аналізу тих плинних сезонних змін, які часто можуть залишитися поза її увагою. Особливо важливо, щоб дитина могли пізнати описи перехідних частин того чи іншого сезону (весни, осені) [12]. У методичній літературі рекомендовано використання мовних логічних завдань у ознайомленні дітей з правилами поведінки в природі. Подаються відповідні рекомендації вихователям.

Отже, казка містить значний резерв творчого потенціалу для роботи з дошкільниками щодо розвитку у них почуття гармонії з природою, ціннісного ставлення до рослин і тварин, всього природного оточення. Варто добре продумати форми та методи роботи з нею, вивчити її зміст, визначити програмові завдання, що відповідають певній віковій групі у старших дошкільників. У своєму дослідженні ми будемо використовувати наступні творчі вправи у роботі з казкою: читання казок та створення малюнків (ілюстрацій) за їх змістом; казка і театр: використання різних видів театру для обігравання казки; гра-драматизація за сюжетом казки; створення казки своїми руками (виготовлення іграшок, книжок на заняттях з художньої праці), переплутування казкових сюжетів і героїв; змінювання характеру героя; змінювання місця, часу події; змінювання кінця казки; складання казки за схемою та інші; мовні логічні завдання та сторітелінг.

ВИСНОВКИ З ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

Сьогодні людство зіткнулося з безліччю проблем, викликаних споживацьким ставленням людини до природи і пов'язаних з низьким освітнім рівнем населення. Наукові оцінки глобальної сучасної екологічної ситуації не оптимістичні. Вони змушують замислюватися кожну розумну людину, яка вболіває за майбутнє своїх дітей, онуків, всієї планети. Саме тому так важливо здійснювати формування природничо-екологічної компетентності у старших дошкільників, формувати особистість, яка вміє жити в гармонії з природою, відчувати себе її часткою, для якої нормою життя є дбайливе ставлення до неї, починаючи з раннього дитинства.

Сучасна дошкільна освіта орієнтує педагогів на реалізацію компетентнісного підходу до розвитку особистості. Природничо-екологічна компетенція дошкільника передбачає обізнаність дитини з природним середовищем планети Земля та Всесвітом як цілісним організмом, у якому взаємодіють повітря, вода, ґрунт, рослини, тварини, люди, Сонце, Місяць, Космос; усвідомленість їх значення для себе та інших; позитивного і негативного впливу людської діяльності на стан природи; природодоцільна поведінка: ціннісне, свідоме, виважене ставлення дитини до природи; готовність до практичної діяльності щодо створення і збереження умов, необхідних для життєдіяльності рослинного й тваринного світу, дотримання правил природокористування

Формування у дітей старшого дошкільного віку екологічних знань і уявлень, розуміння цілісності всіх природних компонентів, виховання позитивного емоційно-ціннісного ставлення до природи можливе через використання різних засобів, серед яких авторська казка природознавчого характеру має важливе місце.

Казка готує дитину до зустрічі з незрозумілим, незнайомим, фантастичним; допомагає виявити у дитини страхи, запам'ятати правила безпеки; вчить розрізняти вигадку й реальність; сприяє формуванню моральних якостей і,

звичайно, містить багатий матеріал для творчої фантазії дитини, розвитку її мовлення, логічного мислення, основ духовності.

За визначеннями вчених у роботі з казкою використовуються різноманітні методи: ритмізування казки, словесний малюнок, словесна гра, творчі методи: «біном фантазії»; «перевернення» казки; «вінегрет» з казок; продовження казки, розпочатої вихователем; придумування нового закінчення казки; казка у заданому напрямі та інші.

Автори досліджень використання казки у формуванні початків природничо-наукових знань дошкільників визначають прийоми творчої роботи з казкою: аналітичний, оперативний, синтетичний та етапи: підготовчий, ознайомлення зі змістом твору, робота з художніми образами, творча робота. Особливе місце відводиться використанню мовних (словесних) логічних завдань, що сприяють розвитку мовлення дитини, її моральному й духовному вихованню. Останнім часом в практику роботи закладів дошкільної освіти входить сторітелінг як засіб урізноманітнення заняття; розвитку уяви, фантазії та креативності; засіб, що сприяє налагодженню добрих взаємин між вихованцями та педагогом та знімає психологічне напруження.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНИЦЬКО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ПЕРЕВІРКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ПОЧАТКІВ ПРИРОДНИЧО-НАУКОВИХ ЗНАНЬ

2.1. Стан досліджуваного питання в практиці роботи закладів дошкільної освіти

Знайомство з сучасним досвідом роботи дошкільних закладів доводить, що авторська природознавча казка є дієвим засобом впливу на у старших дошкільників. Вона навчає дітей жити за законами природи, розкриває причинність того чи іншого природного явища, забезпечує ефективне формування емоційно забарвлених екологічних уявлень, позитивно-ціннісне ставлення до природи та мотивує екологічно доцільну поведінку та діяльність у природі.

Так, вихователь-методист Л.Чернишова розділяє думку науковців про доцільність використання казки у роботі зі старшими дошкільниками. Зокрема, вона пропонує використовувати такі ігри: «Якби я був...», «Добре чи погано», «Вигадай своє закінчення казки», бесіду і навіть дискусію. При цьому діти навчаються:

- учитися міркувати, порівнюючи та аналізуючи;
- розвивати уяву, фантазуючи;
- удосконалювати навички діалогічного та монологічного мовлення.

Вчити дітей розуміти, де добро, а де зло, який гарний вчинок, а який – поганий. Вчити толерантно ставитися до інших, адже ідеальних людей не буває. Усі мають певні слабкості, тож необхідно вміти розуміти одне одного і вибачати помилки інших. Кожна дитина має право на помилку. Та лише ми, дорослі, можемо навчити своїх вихованців правильно ставитися до власних та чужих помилок.

Якомога більше читайте та розказуйте дітям казок, наголошує автор, разом розмірковуюйте над ними, спонукайте дітей робити висновки. Адже недаремно кажуть: «Казки маленькі, а розуму в них багато» [61].

В.М. Любарова ділиться досвідом складання казок про кімнатні рослини куточка природи. Вона вважає, що такі казки допомагають зрозуміти прекрасний світ квітів, почуватися щасливими, вони лікують не лише душу, а й тіло. Осягаючи довкілля, дошкільнята наділяють світ природи, і зокрема світ кімнатних рослин духовними рисами. На межі між реальним світом кімнатних рослин і казкою закладаються правильні ціннісні орієнтації, уточнюються моральні судження і уявлення. У своїх казках діти переживають хід подій, діють в уявній ситуації, відчують хвилювання, радість, смуток. Виховуючи етичні уявлення, казки сприяють досягненню гармонії з оточуючим світом.

В.Любарова пропонує такі цікаві теми.

- Чи вміють кімнатні рослини усміхатися, хвилюватися, тривожитися? У якій ситуації це могло б відбуватися?
- Чи є серед них хвальки й забіяки? Назвіть їх. Які ситуації у стосунках між ними можуть виникнути? Складіть про них добру казку.
- Як рослини допомагають одна одній або сперечаються між собою? Чи треба сперечатися хто найкращий? Чому? Складіть про це казку.
- Чи може кімнатна рослина бути лікарем? Складіть казку, як ваша рослина стала лікарем.
- Складіть казку про те, як кімнатні рослини мух і комарів повиганяли з кімнати.
- Чи можна влаштувати день народження традесканції? Складіть казку про такий день народження і подарунки для рослини.
- Чи почувуються люди щасливішими в присутності кімнатних рослин? Чому? Придумайте історію про таку ситуацію.

- Чи можуть страждати рослини від розлуки одна з одною? Чи можна скласти казку про те, як дві рослини розлучилися? Одну з них подарували, а вони так товаришували...

- Якби вам запропонували один день кімнатною рослиною, якою б із них ви хотіли бути? Чому? Розкажіть про цей день.

І такі подібні ситуації можна пропонувати дітям, підтримуючи їх найменші прагнення складати казки [35].

Досвідом використання методу казкотерапії ділиться Л.С.Соф'янчук.

Основний принцип казко терапії - духовний, цілісний розвиток особистості людини, турбота про її душу. Цей метод дозволяє вирішувати ряд проблем, що виникають у у старших дошкільників. Страх, тривога, агресія є афект, і, як при всякому афекті, задачею корекції є розвиток у дитини мистецтва самоконтролю. Процес казкотерапії дозволяє дитині актуалізувати й усвідомити свої проблеми, а також побачити різні шляхи їхнього рішення [51].

Практичний психолог О.Камінська звертає увагу на важливість гармонійного розвитку емоційної сфери дитини для формування її психічного здоров'я. Пояснює причини страхів та пропонує використання казкотерапії у їх подоланні. Подає алгоритм складання терапевтичної казки [25]. Ж. Кучеренко, вихователь ЗДО м. Переяслав-Хмельницький, характеризує казку як складову освітнього процесу, яка дає змогу здійснювати корекційно-відновлювальну роботу з дітьми, надавати психологічну допомогу, має виховний вплив на дитину, сприяє емоційно-ціннісному розвитку і соціалізації дітей під час інсценування казок. Діти вправляються у спілкуванні вербальними і невербальними способами – мовою жестів, рухів, міміки. Поєднання відповідної музики, пластики, емоційних та рухових етюдів, перетілення в рибок, птахів, ельфів, морські хвилі, передача різних емоційних станів героїв казки сприяє накопиченню чуттєвого досвіду дітей [32].

На певних проблемах внутрішнього світу дитини сконцентровані казки О.Хухлаєвої. Вони спонукають дошкільника зосередитися на власній проблемі, показують можливість її розв'язання, але не дають жорстких рекомендацій. Схема роботи над казкою: «розповідь-малюнок-драматизація», обговорення сюжету та почуттів дитини.

Подаються рекомендації щодо організації драматизації казки, приділяючи увагу кінцівці, яка має містити «запоруку» на майбутнє: « З цього дня ...», «Відтоді зайчик став....»[23].

Досвідом використання творчо-педагогічної спадщини В. Сухомлинського діляться вихователь ЗДО № 1, м. Золочів, Харківської області З.Кабанник та завідувач В.Токар. Вивчаючи твори українського просвітителя, добротворця, гуманіста В.О.Сухомлинського, вони практикують у своїй роботі «уроки на природі».

Місцевість, де знаходиться дитячий садок, мальовнича, і прогулянки в ліс, на луки, річку, хвилини милування природою, дидактичні ігри природничого характеру та інші форми організації діяльності дітей супроводжуються використанням творів В.Сухомлинського.

Подорожі в безмежний простір природи, епізодичні й тривалі спостереження, праця в квітнику, саду, городі допомагають дітям бачити прекрасне в звичайних речах. А поглиблюють сприйняття дітей художні твори В.Сухомлинського, доцільно використані вихователем [58].

В.Зінчук, вихователь ЗДО №555 (м. Київ), ділиться досвідом використання прийомів ТРВЗ (теорії розв'язання винахідницьких задач) у роботі з казкою. Зокрема, вона розкриває алгоритм їх використання на прикладі казки В.Сухомлинського «Соловей і Жук». На думку автора статті, такий підхід до використання казки передбачає не лише розкриття дітям її змісту, а й його аналіз, визначення характерів персонажів та мотивів їх учинків, що розвиває мовлення дітей, дбайливе ставлення одне до одного і до природи, сприяє усвідомленню причинно-наслідкових зв'язків, навчає аналізувати, виробляти власні судження, самостійно приймати рішення [21].

Вихователь Рівненського НВК №1 Л. Лисенко використовує казки на заняттях з математики. Вона стверджує, що діти легше і швидше опановують математичні поняття, якщо їх можна співвіднести з відомими об'єктами довкілля. Наводить приклад ознайомлення з різними лініями, використовуючи їх схожість з казковими доріжками і доводить, що таке порівняння цілком доступне для дошкільнят, а «казкові» завдання перетворюють суху теорію на захопливу практику [34].

Л. Прозорова (ЗДО №38 м. Мелітополь) ділиться досвідом використання казки у вихованні лідерських якостей дітей. Неодмінні ознаки лідера – висока моральність, відповідальність, здатність поставити інтереси інших (спільні) над власними. Найкраще виховувати ці якості – аналізувати з дітьми повсякденні ситуації з життя, разом розмірковувати над мотивами і наслідками вчинків – власних, однолітків, дорослих чи персонажів казок. Подає казки «Добрі справи важкими не бувають», «Ось такі пироги», «Хто переможець?» та перелік запитань для обговорення з дітьми [48].

В іншій статті “Казка розуму навчає і від бід застерігає” Л. Прозорова показує, як використовуючи авторські казки, діти разом з персонажами вчаться диференціювати поняття «безпечне», «небезпечне», орієнтуватися у правилах поведінки з незнайомими предметами і речовинами, електроприладами. Проблемні ситуації, творчі завдання, прийоми моделювання допомагають дітям дізнатися, як правильно поводитися в нестандартних життєвих ситуаціях, до кого можна звернутися за критичних обставин. Зміст казок зрозумілий дітям, а правильно підібрані запитання допомагають малюкам детальніше розібратися в обставинах небезпечних ситуацій для того, щоб уникнути неприємностей у майбутньому або принаймі допомогти іншим, не нашкодивши собі. Наводить приклади таких казок: «Струм не любить пустунів», «Невдалий сюрприз для матері», «Ігри бувають небезпечними!», «Цікавість не доводить до добра». Казки можуть бути використані на заняттях (як елемент інтегрованого заняття) або як

повноцінне тематичне заняття. На їх основі можна проводити ігри-інсценізації, ігри-драматизації [47].

Г.Суховерха, вихователь м. Києва, пропонує батькам організувати ознайомлення дітей з правилами безпеки у формі казки. Нагадати малим бешкетникам правила безпечного користування різними побутовими приладами, коли вони одні залишаються вдома, а також варіанти дій у непередбачуваних ситуаціях. Пропонує розвагу для дітей старшого дошкільного віку з безпеки життєдіяльності «Казка про козу і семеро козенят на новий лад»[53].

О.Вовк ділиться досвідом використання казки в інтегрованому занятті, де цікава казка та незвичайні персонажі перетворюють заняття на справжню пригодницьку мандрівку, а також запалюють серця дітей жагою до пізнання світу й активного способу життя. При цьому педагог закріплює математичні уявлення вихованців, комунікативні навички, вміння працювати над змістом художніх творів. У інтегрованому занятті використовує казку Г.Манів «Капці збираються в дорогу», де присутні: бесіда-полілог, читання та обговорення казки, віртуальна подорож «Уперед, за Капцями», рухлива гра, графічний диктант, художньо-продуктивна діяльність [9].

Н.Рябікіна подає приклад прогулянки, під час якої малята поринають у казку, вчать прислухатися до звуків довкілля і вправляються у чіткій вимові.

Така прогулянка включає в себе: артикуляційну вправу «Добрий настрій», вправу «Що ти чуєш?», дихальну вправу «Горобчики літають», рухливу гру «Дощик», вправу «Упіймай звук», дослід «Пісок сухий чи мокрий», пальчикову гру «Сліди на піску», ігрову вправу «Заспівай пісню дереву», закінчує прогулянку хороводною грою «Скоромовки» і діти повертаються на груповий майданчик [50].

Т. Шікова розкриває широкі можливості використання казки в реалізації інтегрованого підходу. Казка – благодатний ґрунт для реалізації інтегрованого підходу. Спираючись на цікавий дітям сюжет, педагог може

закріплювати їхні уявлення про природу та життя в суспільстві, розвивати математичні уявлення й мовленнєві вміння, створювати ситуації для розмірковування. У ході наведеного заняття «Лапчик і Горіх» мовленнєва вправа «Лапчик який?», конструювання «Хатинка для Лапчика», гра з нитками «Допоможи песику потрапити до хатки», складання асоціативної картки за казкою, бесіда про осінні зміни в природі, робота з коректурними таблицями [62].

На сторінках інтернету досвідом роботи з батьками по використанню авторської казки у формуванні природничо-екологічної компетентності дошкільників ділиться ЗДО «Шоколадка». Розкриваючи засоби залучення батьків до екологічного виховання дітей, пропонують батькам різні форми співпраці з такою тематикою: роль авторської природознавчої казки у вихованні дітей; знай і люби природу; як ознайомлювати дітей із природою через авторську казку; казки про скарби лісу; читання казок у сім'ї. А на інформаційному стенді для батьків розміщують такі рубрики: «Що робимо сьогодні»; «Треба прочитати»; «Розкажіть дитині»; «Просимо взяти участь»; «Діти запитують» та залучають батьків до реалізації природничих проєктів. Батькам дають такі доручення: скласти правила поведінки в природі; записати певні прикмети; організувати прогулянку до лісу; провести спостереження за природою й записати, що сподобалося найбільше, що дивного, цікавого побачили; позмагатися з дітьми в пошуку «незвичайного у звичайному». Серед очікуваних результатів: усвідомлення значущості прикладу власної поведінки в екологічному вихованні дитини.

Як бачимо, казка впевнено повертається в життя дітей. Можливості її використання неосяжні. Казка може використовуватися в самих різноманітних видах діяльності дітей, реалізуючи завдання всіх освітніх ліній БКДО.

2.2. Зміст і методика експериментальної роботи з формування початків природничо-наукових знань у дітей старшого дошкільного віку засобами прирознавчої казки

Для проведення експериментальної частини дослідження було обрано старшу групу дітей дошкільного навчального закладу № м.Вінниця, всього 31 дитина. З них 16 дітей – експериментальна група і 15 - контрольна. З метою визначення рівня сформованості початків природничо-наукових знань дітей дослідної групи було використано ігрову діагностичну методику «Я і Світ» [26]. У основу цієї методики покладено з'ясування ціннісних ставлень дитини до себе і до навколишнього світу. На думку авторів розробленої діагностики, саме ціннісні орієнтації є елементом соціального досвіду, який, у свою чергу, є основою формування означених компетенцій. Ціннісне ставлення дошкільника до природи насамперед має проявлятися у сформованій природодоцільній поведінці, що передбачає готовність включатися у практичну природоохоронну діяльність та прагнення дотримуватися правил природокористування [26].

Як зазначено у запропонованій методиці, навчити помічати красу довкілля, гармонійно співіснувати з природою та раціонально використовувати її багатства – ось пріоритетні завдання екологічного виховання дошкільників. чітко усвідомивши в дошкільному дитинстві відповідальність за природу як живий організм, у майбутньому дитина відчуватиме потребу діяти заради збереження та відновлення її багатств [26].

У дослідженні було використано визначення, яке подають Г.Беленька, Т.Науменко, О.Половіна. Природничо-екологічна компетенція - це складник життєвої компетентності дитини, що становить конкретні знання про природу, позитивне емоційно-ціннісне ставлення до її компонентів, обізнаність із правилами природокористування та їх дотримання (тобто відповідна діяльність і поведінка у природі) і включає три компоненти: інтелектуальний (когнітивний), емоційно-ціннісний та діяльнісно-практичний.

Показники сформованості початків природничо-наукових знань визначені у відповідності з БКДО. У дитини старшого дошкільного віку вважають природничо-екологічну компетенцію сформованою, якщо вона:

- має уявлення про природне середовище планети Земля та Всесвіту як цілісний організм, у якому взаємодіють повітря, вода, ґрунт, рослини, тварини, люди, Сонце, Місяць тощо; усвідомлює їх значення для діяльності людини, для себе;
- сприймає природу як цінність, виокремлює позитивний і негативний вплив людської діяльності на стан природи, доволіно регулює власну поведінку в природі;
- усвідомлює себе частиною великого світу природи; знає про залежність власного здоров'я, настрою, активності від стану природи, її розмаїття і краси; виявляє інтерес, бажання та посильні уміння щодо природоохоронних дій;
- знає про необхідність дотримання людиною правил доцільного природокористування, чистоти природного довкілля, заощадливого використання природних багатств, використання води, електричної та теплової енергії в побуті;
- докладає домірних зусиль для збереження, догляду та захисту природного довкілля [4].

Методика дослідження вихідного рівня сформованості природничо-екологічної компетенції полягала в наступному: педагог надавав дитині таку інструкцію: «Розглянь малюнки (показує картки №13-16 до ігрової методики «Я і Світ»). На них зображені діти, які певним чином поведуться з рослинами, тваринами. Розкажи, що зображено на цих малюнках, правильно чинять діти чи неправильно, поясни свою думку (Див. Додаток 1.).

Результати обстеження заносились в протокол оцінювання рівня сформованості початків природничо-наукових знань старшого дошкільного віку (додаток А).

Отримані результати оброблених протоколів занесені в таблицю 2.1. та 2.3

Таблиця 2.1

Рівні сформованості початків природничо-наукових знань дослідних груп дітей за результатами констатувального експерименту

Рівні початків природничо-наукових знань	Експериментальна група 16 дітей		Контрольна група 15 дітей	
	Кількість дітей	%	Кількість дітей	%
сформовано повною мірою	—	—	0	—
сформовано достатньо	4	25,0	3	20,0
сформовано посередньо	2	12,5	2	13,3
сформовано мінімально	9	56,2	8	53,4
не сформована	1	6,3	2	13,3

Результати дослідження за даною методикою показали наступні результати: природничо-екологічна компетенція експериментальної групи дітей сформована: повною мірою – у 0 дітей; достатньо - у 4-х дітей (25,0%); посередньо – у 2-х дітей (12,5%); мінімально – у 9-ти дітей (56,2%); не сформована – у 1-єї дитини (6,3%).

У контрольній групі: повною мірою – 0 дітей; достатньо у - 3-х дітей (20,0%); посередньо- у 2-х (13,3%); мінімально - у 8-ми дітей 53,4%) ; не сформована - у 2-х дітей(13,3%).

Як бачимо, вихідні рівні сформованості початків природничо-наукових знань приблизно однакові, а це відповідає вимогам педагогічного експерименту.

Програма формувального експерименту передбачала підбір і використання авторських казок природознавчого змісту, добірок творчих завдань та мовних логічних вправ. Казки добиралися з навчально-методичного посібника Недодатко Н.Г. Авторські казки природознавчого змісту [1]. Мета добору – навчити дітей бачити взаємозв'язки між об'єктами природи, з'ясувати вплив людини на довкілля, виховувати небайдуже ставлення до рослин і тварин, формувати уміння бачити красу природи, милуватися її довершеністю, охороняти в реальних вчинках і діях, придумувати закінчення казки та інші форми роботи.

Таблиця 2.2

Програма формувального експерименту

Казкові твори	Зміст творчих і мовних логічних завдань
“Краплі дощу” Тетяна Гаркуша	1. Як називається казка? 2. Що міряло небо? 3. Чому небо засмутилося? 4. Що сталося, коли небо розплакалось? Придумайте інше закінчення до казки
“Кролик і зайчиха” Тетяна Гаркуша	1. Навіщо зайчиха Вета побігла в город? 2. Кого Вета зустріла в городі? 3. Де живуть зайці? Де живуть кролики? 4. Чим харчуються зайці? 5. Хто доглядає за кроликами? Який корм їм дають? 6. Які вороги є у зайців? Чи є вороги у кроликів? 7. Розкажи чим схожі і чим відрізняються зайці й кролики?
“Куди ховається сонечко” Солтис-Смирнова Марія	1. Що таке Сонце? 2. Далеко чи близько воно від нас? 3. Чи однаково світить Сонце вдень і ввечері? Хто замінює Сонце вночі? 4. Що дає нам Сонце? (тепло, світло, життя, красу, здоров'я, енергію) 5. Як ми лагідно звертаємось до Сонця? 6. А з чим би ви порівняли Сонечко?
“Кульбабка” Василь Сухомлинський	1. Чому у кульбабки з'явилась біла шапочка? 2. Що сказала стеблинка пушинкам? 3. Коли кульбабка складає свої пушинки, і чому? 4. Що відбувається з пушинками, які потрапляють на вологий ґрунт?

«Мурашка-мандрівниця» Василь Сухомлинський	<ol style="list-style-type: none"> 1. Де жили мурашки? 2. Як жили мурашки в мурашнику? 3. Звідки з'явилась Мурашка-мандрівниця? 4. Чому вона не захотіла жити вдома? 5. Як мурашки зустріли чужу? 6. Чи прийняли її в своєму мурашнику? 7. Як люди називають мурашок і бджілок? 8. Чому вони нас можуть навчити?
“На добраніч” Оксана Іваненко	<ol style="list-style-type: none"> 1. Яка пора року описується в оповіданні? 2. Як готувалися тварини до зими? 3. Хто плете сітку для жертви? 4. Кого побачив жучок, коли заглянув у нірку? Які тваринки впадають в сплячку на зиму?
“Неслухняні хмарки” Оксана Соловей	<ol style="list-style-type: none"> 1. Що трапилося з маленькою дівчинкою Ніною? 2. Яку пораду дала мама дівчинці? 3. Яку користь принесла ця порада? 4. Який можна зробити висновок, прочитавши це оповідання?
“Петрик, собака кошеня” Василь Сухомлинський	<ol style="list-style-type: none"> 1. Кого злякався Петрик, що він вирішив зробити? 2. Що змінило його думку? 3. Кому він допоміг? 4. Як Петрикова хоробрість зупинила собаку і допомогла кошеняті? 5. Подумайте і скажіть, якими ви хотіли б бути, хоробрими чи боягузливими і чому?
“Про квасолинку, яка мріяла побачити сонце” Зоряна Живка	<ol style="list-style-type: none"> 1. Про що мріяла Квасолинка? 2. Чому Катруся вирішила залишити квасолинку? 3. Що трапилося з квасолинкою, коли Катруся її посадила? 4. Розкажіть, якою стала квасолинка, коли прорвалася з-під землі. 5. Чим домагає Сонечко всім квасолинкам? 6. Розкажіть, що саджають на городі ваші дорослі. Як ви їм допомагаєте?
“Річечка” Ганна Беленька	<ol style="list-style-type: none"> 1. Чому ліс називається «золотим»? 2. Скільки друзів було у нього. Назвіть їх. 3. Діти, а що таке ліс? Які дерева ви знаєте? 4. Які різновиди лісу ви знаєте? 5. Кого кохав Золотий Ліс? Чи було це кохання взаємним? 6. Чому у річці стала солоня вода? 7. Хто допоміг перетворити річку на хмару? 8. Як допомогла Річечка своєму коханому?
“Як квіти подорожували до Віоли” Віктор Васильчук	<ol style="list-style-type: none"> 1. Назвіть квіти, які ви знаєте? 2. Назвіть друзів квітів, чим вони їм допомагають? 3. Намалюйте вашу улюблену квітку та розкажіть про неї.
“Стежина серед лісу” Марія Солтис-Смирнова	<ol style="list-style-type: none"> 1. Хто залишив сліди на доріжці? 2. Поміркуйте, чи вдалося вовку упіймати оленя.

<p>“Що таке ліс?” Юрій Дмитрієв</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Діти, а що таке ліс? 2. Які дерева ви знаєте? 3. Як звуть чоловічка з бородою, якого намалював художник в куточку? Від якого слова утворилася назва цього чоловічка? 4. Художник намалював квіти, кущі, траву, кущі ягід. Як назвати усі ці об’єкти одним словом? 5. Без чого не може існувати ліс? 6. Назвіть рослини, які ростуть у лісі і поділіть їх на групи. (Групи: дерева, кущі, трав’янисті рослини.)
---	--

Реалізація цієї програми здійснювалася впродовж двох місяців і головною умовою було – робота з казками систематична, у різних видах діяльності.

Надалі робота з казками продовжується.

Робота з казкою проводилась систематично і послідовно, в різних видах діяльності. Плануючи систему використання казок дотримувались такої послідовності:

- короткі казки або уривки з казок про об’єкти живої природи. Мета використання – забезпечити позитивний емоційний відгук на сприймання цих об’єктів;

- короткі казки про об’єкти живої і неживої природи, різні явища природи.

- казки, у змісті яких відображено потреби живого організму та взаємозв’язки між об’єктами природи.

- казки, у змісті яких відображено зв’язки й залежності у природі в багатоступеневій ієрархічній послідовності та єдності.

- творча трансформація змісту знайомих казок та інтеграція їх у різні види діяльності під керівництвом вихователя. Мета використання – формувати навички перетворювальної діяльності, емоційне ставлення до природи;

- творча самостійна трансформація змісту знайомих казок дітьми. Мета використання – розвивати креативність, формувати позитивне емоційно-ціннісне ставлення до природи.

Щоб забезпечити ефективне використання казки з метою формування природничо–екологічної компетенції дошкільників попередньо знайомились з текстом казки, аналізувала її зміст, визначали її наукову природознавчу основу та відповідність змісту казки віку дітей і рівню їхніх знань про

природу, правильно і чітко формулювали запитання до бесіди з дітьми за змістом твору, щоб відповідаючи на них, діти краще розуміли зміст твору і міцно засвоювали знання про природу.

Робота з казкою проводилася в чотири етапи:

I етап. Попередня робота.

- спостереження за об'єктом природи;
- вивчення приказок, прислів'їв;
- виконання артикуляційних вправ;
- добирання дидактичних вправ та ігор;
- створення сприятливої для роботи атмосфери;
- підготовка необхідного матеріалу.

II етап. Робота з авторською казкою.

Мета: актуалізація наявних у дітей знань та уявлень про об'єкти природи, особливості їх зовнішнього вигляду, будови, зв'язків в природі, підвищення рівня пізнавальної активності дітей їх емоційного забарвлення.

- виразне розповідання (читання) казки з використанням ілюстрацій, різних видів театру;
- дотримання «хвилинки тиші» для емоційного переживання дітьми змісту казки;
- бесіда за змістом казки;
- вільне коментування дітей;
- дидактична гра за змістом казки;
- фантастичне аналізування казки (аналізування казки з позиції різних казкових персонажів);
- створення казки своїми руками (практична робота за змістом казки – малювання, аплікація, ліплення, художня праця тощо);
- бесіда за змістом дитячих творчих робіт;
- повторне читання казки як відповідь на запитання дитини;
- ігри-драматизації, ігри-пантоміми.

III етап. Складання казки дітьми з використанням методу сторітелінгу.

На третьому етапі роботи використовувала прийоми творчої роботи з казкою, які були запропоновані Д. Родарі і Н. Рижовою:

Аналітичний – передбачає аналіз змісту казки-оригіналу, з’ясування та оцінка рис характерів дійових осіб, виявлення ключових проблем та їх причини.

Оперативний – заміна деяких якостей персонажів, предметів та явищ з метою розв’язання певних проблем.

Синтетичний – трансформація усього змісту казки відповідно до внесених змін. Особливою плідністю відзначається синтетичний прийом творчої роботи з текстом.

Способи трансформації змісту твору:

“Зроби навпаки” – риси характеру та дії героїв замінюються на протилежні.

“Збільшення-зменшення” – перетворення маленького беззахисного персонажа у відважного й великого чи навпаки.

“Прискорення-уповільнення” – прискорення чи уповільнення дій одного з героїв твору.

“Дроблення-об’єднання” – поділ персонажа на частини, кожна з яких починає жити своїм життям або об’єднання різних істот в один організм.

“Перервності-постійності” – те, що відбувається тільки один раз, а потім зникає, стає постійним і навпаки.

“Динамізації-статичності” – перетворення нерухомого, твердого об’єкта у гнучкий, рухомий та навпаки.

“Персоніфікації-деперсоніфікації” – перенесення властивостей живих істот на неживі і навпаки.

“Надання або відбирання властивостей” – надання героєві казки нової властивості чи позбавлення якоїсь із них.

“Універсалізації-обмеження” – надання всім героям казки нових можливостей; позбавлення всіх дійових осіб, окрім головного героя, якихось властивостей.

“Шкідливе змінити на корисне” – використання позитивним героєм для добра чи корисної справи атрибутів негативного героя.

“Відновлення-відкидання” – надання можливості героєві чи антигероєві казки повернутися до життя або відкинути все зайве.

“Заміна одних властивостей іншими, більш корисним” – заміна одних об’єктів казки на інші.

Пропонувала дітям різні варіанти створення казок природознавчого змісту. Діти із задоволенням включаються у створення казки - відповідають на запитання, радять, як діяти персонажам, продовжують розповідь педагога, нагадують персонажам про певні дії тощо.

Складаючи та розповідаючи дітям казку використовувала технологію сторітелінгу. Правила сторітелінгу:

1. Розповідь на початку заняття (сюрпризний момент) має тривати не більше 2-3 хв. Це має бути непростий або комічний випадок з життя персонажа, мета якого — донести до дітей важливу інформацію.

2. Персонажі (або персонаж) мають бути яскраві, добре знайомі дітям (їхня “фізична” присутність під час розповіді не обов’язкова).

3. Ключовим є запитання, на якому зосереджено увагу слухачів і на яке буде дано відповідь наприкінці історії.

4. Для підтримання уваги дітей важливо забезпечити оптимальний ритм історії (тобто те, наскільки швидко або повільно вона розвивається).

5. Емоційне наповнення оповідки має наближати її до власного досвіду слухачів, аби вони співчували персонажеві, бажали допомогти йому.

6. Діти мають бути учасниками подій, що відбуваються з персонажем і особисто стосуються кожного з них.

7. Оповідачу доречно варіювати тон, гучність свого голосу. Розповідання тихим голосом, а іноді навіть пошепки, допомагає слухачам сприйняти сюжет, злитися з ним, співпереживати персонажам.

8. Бажано супроводжувати розповідь відповідними мелодіями і звуками (підготовленими заздалегідь).

9. Розповідь не слід перевантажувати зайвими деталями та наочністю.

Будуючи розповідь дотримувались основних структурних компонентів сторітелінгу.

Структурні компоненти сторітелінгу: прив'язка до місця події; особливі обставини (хтось зник, зіпсувалися погодні умови, комусь (тваринам, рослинам, казковим персонажам та ін.) потрібна допомога); персонаж залишає домівку й вирушає назустріч пригодам; перемога, поверненням додому; щасливий кінець, висновки.

Деякі структурні компоненти сторітелінгу об'єднували залежно від сюжету оповіді. В роботі використовували адаптований (скорочений) варіант відомих карток Володимира Проппа (додаток Г).

Наприклад, казка «Куди ховається сонечко»

Крок перший: прив'язка до місця події.

Вихователь. Жило на світі...(показую картку 1, додаток Д) Світило воно людям на землю, воно приносило їм тепло і затишок, дарувало радість. Так тривало уже довго, але якось сонечко помітило, що люди не радіють йому, бо звикли і стали байдужими. Тому сонечко надумало сховатися.

Крок другий: особливі обставини.

Вихователь. Показую картку 2.

Діти, чому сонечко надумало сховатися? Може хтось із вас знає? А куди сховалося сонечко?

Крок третій: персонаж залишає домівку

Вихователь. Сонечко сховалося за високими горами і глибоким морем. Воно збудувало собі домівку і вирішило з неї не виходити.

Вихователь. Показую картку 3. Подумайте, що трапилося з людьми, коли не стало сонечка? Люди здивувалися і занепокоїлися. Не стало чути сміху і люди мерзли. Вони вирішили пошукати сонечко, але не було видно ніякої дороги і люди попросили допомоги у неба.

Крок четвертий: пригода-перемога

Вихователь. Хто вказав дорогу до Сонечка? (Показую картку 4). Яким стало небо, коли до нього звернулися люди? (Засяяло раптом мільйонами зірок, а молодий Місяць вказав шукачам шлях до домівки Сонечка).

Крок п'ятий: повернення персонажа додому

Вихователь. Показую картку 5. Як просили люди у Сонечка? Вони казали, що без твого тепла ми замерзаємо, твої промінці дарують нам радість, без тебе все в'яне, а звірі ходять похмурі. Що відповіло сонечко? Ви про мене забули, але саме я вам дарую життєву енергію. А люди просили: «Повертайся, ми будемо тобі вдячні!».

Крок шостий: повернення персонажу додому.

Вихователь. Показую картку 6. Що відповіло Сонечко людям? « Я повернуся, але буду світити тільки вдень, а вночі відпочиватиму вдома, тоді вам світитимуть Місяць і зорі, а ви з нетерпінням будете чекати нового дня».

Крок сьомий: щасливе закінчення.

Вихователь. Так і повелося, що сонечко освітлює землю вдень, а вночі ховається, щоб люди відпочили. А новий день принесе нові радощі, коли Сонечко повернеться.

Так, у цікавій формі продовжували вивчати різні казки.

2.3. Результати дослідження

Для проведення контрольного вимірювання досягнутих рівнів сформованості початків природничо-наукових знань було змінено набір малюнків за змістом, але при цьому збережено головну умову використовуваної діагностичної методики, а саме сталі співвідношення зображень позитивного і негативного змісту 1:1.

Для бесіди з дитиною пропонувалося 12 запитань:

1- 9-те запитання - когнітивна складова;

10 – 11-те запитання – емоційна складова;

12-те запитання – поведінкова складова.

Відповіді на них дають дорослому уявлення про сформованість складових компетенції. Обстеження відбувалося за такими картками (див. Додаток) та запитаннями.

1. Чи правильно чинить хлопчик? (Картка 1. Хлопчик кидає каміння в колодязь).
2. Чому ти так вважаєш?
3. Чи правильно чинять діти? (Картка 2. Діти займають гніздо з пташенятами).
4. Чому ти так вважаєш?
5. Чи правильно чинять діти? (Картка 3. Діти руйнують мурашник).
6. Чому ти так вважаєш?
7. Чи правильно чинять діти? (Картка 4. Діти саджають дерево).
8. Чому ти так вважаєш?
9. Якби ти зустрів (ла) дитину, яка не береже природу, шкодить їй, що би ти порадив(ла) би їй?
10. Чи тобі цікаво, коли дорослі розповідають про природу, про те, як її слід оберігати?
11. Чому?
12. Ти оберігаєш природу завжди, іноді чи лише тоді, коли про це просить дорослий?

Результати протоколів занесені в таблиці 2.3 і 2.4. (додаток 3) .
Визначені рівні сформованості початків природничо-наукових знань дітей дослідних груп за результатами контрольного експерименту виставлені в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

Рівні сформованості початків природничо-наукових знань дослідних груп дітей за результатами контрольного експерименту

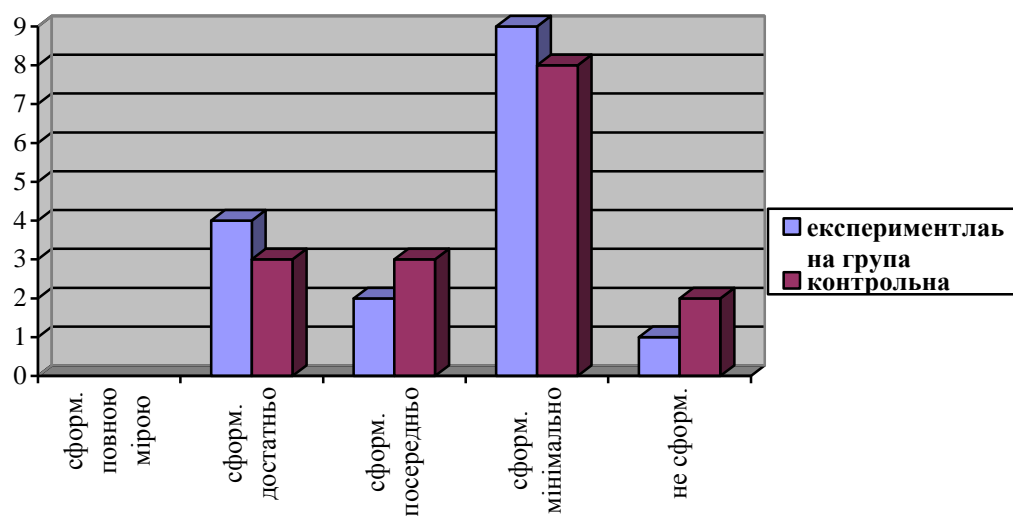
Рівні початків природничо-наукових знань	Експериментальна група 16 дітей		Контрольна група 15 дітей	
	Кількість дітей	%	Кількість дітей	%
сформовано повною мірою	3	18,7	—	—
сформовано достатньо	10	62,5	4	27,7

сформовано посередньо	1	6,3	3	20,0
сформовано мінімально	2	12,5	7	46,7
не сформована	—	—	1	6,6

Як видно з таблиці, тривала робота з казками, різні методи її використання дали гарні результати. З метою одержання достовірних результатів було підібрано новий набір карток, згідно з вимогами діагностики. На контрольному етапі експерименту визначилися троє дітей з повністю сформованою компетенцією (18,5%), з достатньо сформованою виросла на 37,5% ; посередньо сформованою компетенцією зменшилося на 6,2% ; не залишилось дітей байдужих щодо досліджуваної компетенції.

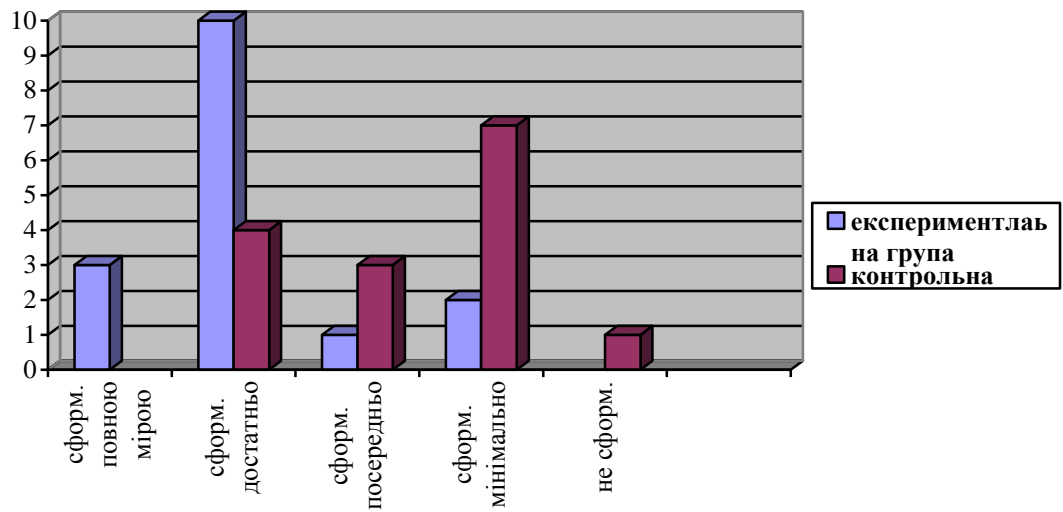
У той час дещо змінилася ситуація і в контрольній групі: на 6,7% збільшилась кількість дітей з достатньо і посередньо сформованою компетенцією; на 6,7% зменшилась кількість дітей з мінімально сформованою і не сформованою компетенцією.

Результати дослідження відображені на діаграмі 2.1. та 2.2.

Діаграма 2.1. Результати констатувального експерименту

Діаграма 2.2. Результати контрольного експерименту

Отже, результати дослідження продемонстрували правильність гіпотези: систематична робота з казками природознавчого змісту, використання творчих вправ, мовних логічних занять, стотелінгу сприяють ефективному формуванню початків природничо-наукових знань дітей старшого дошкільного віку.

ВИСНОВКИ З ДРУГОГО РОЗДІЛУ

Вивчення досвіду роботи вихователів закладів дошкільної освіти засвідчило про те, що казка як літературний жанр, використовується досить широко. Вихователі переконуються в тому, що казка має важливий вплив на дитячу свідомість, готує дитину до зустрічі з незнайомим, виявляє внутрішні комплекси дитини, страхи, тривожність дитини, вчить розрізняти реальність і вигадку, сприяє розвитку мовлення дитини, виховує моральні почуття та духовність.

Експериментальне дослідження педагогічних умов ефективного використання казки у формуванні початків природничо-наукових знань дітей дало можливість перевірити вплив творчих вправ, мовно-логічних завдань та сторітелінгу на формування початків природничо-наукових знань старших

дослідників. Казки, що обиралися для експериментальної роботи, давали багатий матеріал для роздумів дитини, мовно-логічні завдання – для висловлювань дитини, долучаючи до глибокого сприйняття та усвідомлення рідної мови.

Підібрані діагностичні методики, а саме ігрова діагностична методика «Я і Світ» дала можливість об'єктивно перевірити результати дослідження. Порівняння вихідних і прикінцевих даних дозволило зробити наступні висновки: в експериментальній групі кількість дітей з повністю сформованою природничо-екологічною компетенцією виросла на 18,7%; сформована достатньо – 37,5%. відповідно зменшилась кількість дітей зі сформованою посередньо - на 6,2% та сформованою мінімально – на 43,7%. У контрольній групі: кількість дітей із сформованою природничо-екологічною компетенцією достатньо збільшилася на 6,7%; сформована посередньо – зменшилась на 6,7%; сформована мінімально – на 6,7%; не сформована зменшилась на 6,7%.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Вивчення літератури з теми дослідження дало змогу дійти наступних висновків:

1. Компетентнісний підхід в освіті прийшов на зміну знанневої парадигми і пов'язаний з особистісно орієнтованим та діяльнісним підходами до навчання. Він акцентує увагу на результатах освіти, яка розглядається не як сума засвоєної інформації, а як здатність людини діяти у різних ситуаціях і проявляється у суб'єктивних надбаннях кожного, які можна виміряти.

Компетентнісний підхід визначає результативно-цільову спрямованість освіти. Вчені визначають «компетенцію» як ціль освітньої діяльності, а «компетентність» як міру, повноту її досягнення конкретним об'єктом освітньої діяльності. Сучасний державний стандарт дошкільної освіти спрямовує освітній процес на формування у дошкільників компетенцій.

2. Погіршення стану навколишнього середовища поставило на межу виживання населення планети і питання формування екологічної культури постало стало життєвою потребою сучасного і майбутнього суспільства. Зважаючи на те, що самим сензитивним періодом у розвитку людини є дошкільне дитинство, основи екологічної культури та екологічної свідомості мають бути закладені саме в цей час. В галузі природничої освіти спостерігаються нові підходи (екологічний, естетико-екологічний, середовищний, діяльнісний, інтегрований) і розробляються нові технології («театр фізичного розвитку й оздоровлення»; досягнення рівноваги між особистістю та соціоприродним середовищем засобом ботмерівської гімнастики; використання пейзажного живопису у формуванні естетичного ставлення до природи; використання інтегрованих завдань з пріоритетом логіко-математичного змісту; STREAM-освіта та технологія використання казки у формуванні основ екологічної культури дошкільників).

3. Дитина народжується з прагненням до пізнання навколишнього світу, але вона не здатна утримувати довільну увагу, не має життєвого досвіду, не може засвоювати складну інформацію і потребує специфічних засобів, які відповідали б її віковим можливостям. Вчені доводять, що таким засобом є казка і виокремлюють авторську природознавчу казку, яка несе достовірну наукову інформацію, але через фантастичні казкові образи і сюжети. Вони вивчають окремі аспекти використання природознавчих казок у екологічному вихованні дошкільнят і визначають особливості роботи з казками, об'єднують казки в три умовні групи (у яких діти отримують знання про певний об'єкт чи явище природи; у яких діти отримують знання відразу про декілька об'єктів та явищ у природі, про зв'язки і залежності, що існують у природі; казки, що дають змогу систематизувати отримані раніше знання та акумулювати їх у яскраві образи лісу, степу, краплинки), визначають особливості роботи з казкою, правила роботи з казкою, використання ТРРЗ, ігор, творчих вправ, сторітелінгу.

4. Вчені, що досліджують питання використання казки, виокремлюють ряд педагогічних умов, ефективних у формуванні початків природничо-наукових знань дошкільників. Зокрема такі: використання казки у процесі спілкування з дітьми в різних видах діяльності; використання наочності у процесі роботи з казкою; застосування казок в системі; єдність позицій педагогів і батьків стосовно використання казок у процесі екологічного виховання дітей.

У дослідженні було визначено наступні педагогічні умови: у роботі з природознавчими казками використовувати творчі, мовно логічні завдання та сторітелінг.

5. Програма експериментальної роботи реалізовувалась впродовж двох місяців. Ефективність виокремлених педагогічних умов визначалася за допомогою кваліметричних методів, рекомендованих МОН. Результати дослідження підтвердили гіпотетичні припущення і довели ефективність використання визначених педагогічних умов. У експериментальній групі визначилися троє дітей з повністю сформованою компетенцією (18,5%), з

достатньо сформованою виросла на 37,5% ; посередньо сформованою компетенцією зменшилося на 6,2% ; не залишилось дітей байдужих щодо досліджуваної компетенції

Отже, авторська природознавча казка несе наукову інформацію, але спосіб її подання має бути емоційно насиченим і цікавим, що забезпечить засвоєння дошкільниками екологічних знань, уявлень про взаємозв'язки в природі та місце людини в ній. Сприятиме формуванню позитивного емоційно-ціннісного ставлення до природного довкілля, формуванню екологічно доцільної поведінки у старших дошкільників. Казка повинна використовуватися системно, у різних видах діяльності, з урахуванням психологічних можливостей дошкільнят.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авторські казки природознавчого змісту: Навч.-метод. посібник /укладач Н. Г. Недодатко. – Кривий Ріг : ДВНЗ «КДПУ», 2017. – 152 с.
2. Алиева Т. И. От восприятия – к творчеству : ребёнок в мире эстетического образа / Т. И. Алиева // Развивающее образование в системе дошкольного воспитания : сб. науч.- метод. ст. / под ред. В. Кудрявцева, Н. Смирновой. – Дубна, 1995. – С. 21 – 47.
3. Альтшуллер Г. «Новые похождения Колобка, или Наука думать для больших и маленьких» / Г. Альтшуллер, М. Шустерман, З. Шустерман. – Москва : Генезис, 2002. – 160с.
- 4.Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (нова редакція) // Дошкільне виховання. – 2012. – №7. – С.4-19.
5. Беленька Г. Екологічна казка в житті сучасної дитини / Г.Беленька // Вихователь-методист дошкільного закладу. - 2012.- № 2. – С.17-24.
6. Беленька Г. В. Дошкільнятам про світ природи: методичний посібник для вихователів у старших дошкільників / Г. В. Беленька, Т. С. Науменко, О. В Половіна. – Київ : Київський університет ім. Бориса Грінченка, 2013. – 115 с.
7. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дошкільника від народження до семи років : монографія / А. М. Богуш. – Київ : Слово, 2004. – 376 с.
8. Богуш А. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах / А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Котик. – Київ, 2006. – 302 с.
9. Вовк О. Капці-мандрівники / О. Вовк // Дошкільне виховання. – 2016. - № 2. – С. 28 - 29.
10. Бродовська А. М. Формування природничої компетентності старшого дошкільника в процесі використання особистісно орієнтованого підходу / А. М. Бродовська // Педагогічний дискурс . - 2011. – вип. 9. – С. 40 – 44.

11. Веракса О. Про користь чарівної казки: психоаналітичний підхід / О.Веракса // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2010. - № 10. – С. 63 – 69.
12. Виноградова Н.Ф. Дети, взрослые и мир вокруг// Н. Ф.Виноградова, Т. А.Куликова. – Москва : Просвещение, 1993. – 128с. : ил. – (Б-ка воспитателя детского сада).
13. Волос Т. Формування еколого-природничої компетентності дошкільників засрами авторської екологічної казки [Електронний ресурс]/ Т.Волос. - Режим доступу : www.slideshare.net. (дата звернення: 02.10.19).
14. Гончаренко А. Комплексна модель роботи з літературним твором /А. Гончаренко // Палітра педагога. – 2015. - №4. – С. 10-14.
15. Гулай О.І. Компетентнісний підхід як основа нової парадигми освіти / О. І. Гулай // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2009. - № 2. – С. 41 - 50
- 16.Деда В. М. Основні спекти підготовки фахівців дошкільного профілю до формування екологічної компетенції у старших дошкільників / В.М. Деда // Психолого-педагогічні науки. – 2012. - № 1. – С. 144-149
17. Дужук С. Т. Використання казки в екологічному вихованні дошкільнят /С.Т.Дужук //Дошкільне виховання. – 2007. - № 6. – С. 38-39.
18. Зинкевич- Евстигнеева Т. Д. Путь к волшебству. Теория и практика сказкотерапии / Т. Д. Зинкевич- Евстигнеева – Санкт-Петербург : Речь, 1998.- 154 с.
19. Зинкевич- Евстигнеева Т. Д. Практикум по сказкотерапии /Т. Зинкевич- Евстигнеева –Санкт-Петербург: Речь, 2000. – 243 с.
20. Зинкевич- Евстигнеева Т. Д. Сказки звёздной страны Зодиакалия /Т. Д. Зинкевич- Евстигнеева. Санкт-Петербург : Речь, 1998. – 212 с.
21. Зінчук В. Усі потрібні на Землі / В. Зінчук // Палітра педагога. – 2015. – № 6.- С. 19-21.

- 22.Єфименко М. Казкова фізкультура / М. Єфименко // Дошкільне виховання. – 2015. - № 4. – С. 16-18
23. І знову казка стає в пригоді. За матеріалами книги О. Хухлаєвої, О. Хухлаєва «Лабіринт душі: терапевтичні казки», 2015 // Дошкільне виховання. – 2017. - № 10. – С. 5.
24. Казка про кольоровий світ. Використання горизонтального пластичного балету за технологією пластик-шоу М. Єфименка // Дошкільне виховання. – 2017. - № 9. – С.17-20
25. Камінська О. Як подолати страх? Допоможе казка! / О. Камінська // Дошкільне виховання. – 2017. - № 4. – С. 10 - 12.
26. Карабаєва І. І. Моніторинг якості дошкільної освіти: кваліметричний підхід до оцінки розвитку дитини: / І. І. Карабаєва, Н. В. Савінова. – Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2016. – 184с.
27. Карпинская Н. С. Художественное слово в воспитании детей / Н. С. Карпинская. – Москва : Педагогика, 1972. – 152 с.
28. Кондратенко Р. В. Діагностичний супровід розвитку та виховання старших дошкільників : навч. –метод. Посібник / Р. В.Кондратенко, В.Ф.Олійник, І.В.Онищенко; за заг.ред. В.Ф.Олійник. – Кривий Ріг, 2015. – 224 с.
29. Крутій К. Л. Конспекти занять із художньо-мовленнєвої діяльності дітей середнього дошкільного віку / К. Л. Крутій, О. П. Кулініч, Н. В. Погрібняк/ – Запоріжжя: ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2009. – 164 с.
30. Крутій К. Сторітелінг : мистецтво розповідання або Як зацікавити й мотивувати дітей / К. Крутій, Л. Зданевич //Дошкільне виховання. – 2017. - №7. – С .2 – 6.
31. Кубенко І. М. Що таке компетентність і як її розуміють в освіті / І. М. Кубенко // Додаток до електронного журналу «Теорія та методика управління освітою». – 2010. – Вип. 1.- С. 12 – 23.

32. Кучеренко Ж. Казка як складова освітнього процесу / Ж. Кучеренко // Вихователь-методист дошкільного закладу. - 2010.- № 10. – С. 59 – 62.
33. Лейко С. В. Поняття “компетенція” та “компетентність”: теоретичний аналіз / С. В. Лейко // Педагогіка. – 2013. - № 4. – С. 128 – 135.
34. Лисенко Л. Казкові дороги / Л.Лисенко // Палітра педагога.– 2015. – №2.- С.18-19.
35. Любарова В. Куточок природи в дитячому садку /В.Любарова. – Київ : Редакції газет з дошкільної та початкової освіти, 2013. – 112 с. – (Бібліотека «Шкільного світу»).
36. Марущак О. М. Поняття компетентності у педагогічній діяльності О. Р. Марущак //Креативна педагогіка: наук.-метод. журнал . – Житомир, 2016. – Вип. 11. – С. 97- 108.
37. Маршицька В. Соціально-моральні задачі у екологічному вихованні дошкільнят / В. Маршицька // Дошкілля. – 2012. - № 5. – С. 18-21.
38. Маршицька В. Від розуму до емоцій. Виховання емоційного ставлення дошкільнят до природи / В. Маршицька // Дошкілля. – 2012. - № 4. – С. 20-21.
39. Машовець М. Вплив казки на формування особистості дитини: моральний аспект / М. Машовець, А. Карнаухова // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2012. - № 7. – С.20-25.
40. Науменко Т. Незвідані грані казки / Т. Науменко // Дошкілля. – 2011. - № 2 (18). – С. 5 – 7.
41. Науменко Т. Формування природничо-екологічної компетентності дошкільників засобами авторської казки / Т.Науменко // Вихователь-методист дитячого садка. – 2012. - № 7. – С. 25 -33 .
42. Недодатко Н. Г. Основи природознавства з методикою ознайомлення дітей з природою : курс лекцій: навч. посіб. : У 2 ч. Ч 1. /Н. Недодатко. – 2-ге,вид. доп. – Кривий Ріг : КНУ, 2015. – 216 с.

43. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : Зб. наук. праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету, 2011. вип. 1 (44). – С. 116 - 121.
44. Осадченко І. Методика роботи над складанням казок / І.Осадченко // Обдарована дитина. – 2004. - № 4. – С. 38-48.
45. Плохій З. П. Екологічне виховання у старших дошкільників / З. П. Плохій – Київ: 2007. - 234 с.
46. Присяжнюк Л. А. Сучасні підходи до ознайомлення дошкільників з природою: теоретичний аналіз. [Електронний ресурс] / Л. А. Присяжнюк. - Режим доступа : scholar.google.com.ua/citations?user=iS2He9sAAAAJ&hl...(дата звернення : 02. 10. 18.).
47. Прозорова Л. Казка розуму навчає і від бід застерігає / Л. Прозорова // Дошкільне виховання. – 2017. - № 1. – С. 20 – 23
48. Прозорова Л. Казки, що вчать доброти /Л. Прозорова // Дошкільне виховання. - 2017. - №3. – С. 16-17.
49. Пустовіт Н. А. Збалансований розвиток суспільства / Н.Пустовіт // Дитячий садок. Управління. – 2012. - №2 (24). – С. 14 – 15.
50. Рябікіна Н. Казкова прогулянка / Н. Рябікіна // Дошкільне виховання. – 2017. - № 2. – С. 26 - 27.
51. Софянчук Л. Казка як засіб розвитку особистості / Л.Софянчук. - Кіровоград, 2013. – 25 с.
52. Стеценко І. Конструюємо математичні казки / І. Стеценко // Дошкільне виховання. – 2015. - № 9. – С. 13 -16.
53. Суховерха Г. Казка про Козу та семеро козенят на новий лад / Г. Суховерха // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2015. - № 6.- С. 68-71
54. Сухомлинський В. О. Кімната казки / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5 т. – Київ, 1977. – Т. 3. – С. 176-185.

55. Тарасенко Г. Екологічна естетика в реалізації наступності дошкільної та початкової освіти / Г.Тарасенко //Дошкільне виховання. – 2012. - №4. – С.2-7.

56. Толстюк О. Літературний проект - інструмент формування моральних чеснот у дошкільників / О.Толстюк // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2015. - № 2. – С. 31 – 40.

57. Товкач І. Що є справжнім читанням для дошкільнят? / І. Товкач // Дошкільне виховання . – 2015. - №11. – С. 6 – 9.

58. Токар В. Дивовижне поруч: уроки на природі / В. Токар, З. Кабанник // Дитячий садок. - № 36.- С. 21 - 25.

59. Туров М. Творимо добру казку: методика розвитку творчих здібностей шляхом творення нових казок / М.Туров // Бібліотечка вихователя дитячого садка.- 2004. - № 21.-22. – С. 62-63

60. Ушакова О. С. Знакомим дошкільників с літературой : конспекти занять / О. С. Ушакова, Н. В. Гавриш. – Москва : ТЦ „Сфера”, 1999. – 224 с.

61. Чернишова Л. Поміркуймо над казкою / Л.Чернишова // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2012. - № 2. – С. 30-33.

62. Шікова Т. Лапчик і горіх / Т.Шікова // Дошкільне виховання. – 2015. - № 10. – С. 25 -27.

Додаток А

Протокол оцінювання рівня сформованості початків природничо-наукових знань у дитини старшого дошкільного віку

Прізвище, ім'я _____

Група _____ Дата _____

Інструкція: Відповіді дитини оцініть у балах. Судження дитини, яке повністю відповідає показникам БКДО, оцініть у 0,33 бала; які свідчать про недостатню обізнаність дитини про природодозільну поведінку чи її неналежне ставлення до природи — у 0,16 бала; якщо відповіді немає — у 0 балів. Потрібний бал обведіть (підкресліть, виділіть тощо), а наприкінці обчисліть загальну кількість балів.

№	Запитання	Відповідь дитини	Оцінка, бал		
			0,33	0,16	0
1	Чи правильно чинять діти? (Картка № 13. Діти годують голубів)		0,33	0,16	0
2	Чому ти так вважаєш?		0,33	0,16	0
3	Чи правильно чинять діти? (Картка № 14. Дівчинка ловить метеликів)		0,33	0,16	0
4	Чому ти так вважаєш?		0,33	0,16	0
5	Чи правильно чинять діти? (Картка № 15. Діти прибирають сміття в лісі)		0,33	0,16	0
6	Чому ти так вважаєш?		0,33	0,16	0
7	Чи правильно чинять діти? (Картка № 16. Хлопчик ламає дерево)		0,33	0,16	0
8	Чому ти так вважаєш?		0,33	0,16	0
9	Якби ти зустрів(ла) дитину, яка не береже природу, шкодить їй, що ти порадив(ла) би їй?		0,33	0,16	0
10	Чи тобі цікаво, коли дорослі розповідають про природу, про те, як її слід оберігати?		0,33	0,16	0
11	Чому?		0,33	0,16	0
12	Ти оберігаєш природу завжди, іноді чи лише тоді, коли про це просить дорослий?		0,33	0,16	0
Загальна кількість балів					

Критерії оцінювання рівня сформованості початків природничо-наукових знань:

- 4,0-3,6 бала — сформована повною мірою;
- 3,5-2,6 бала — сформована достатньо;
- 2,5-1,6 бала — сформована посередньо;
- 1,5-0,8 бала — сформована мінімально;
- 0,7-0 балів — не сформована.

Висновки: _____

Картка 1

Картка 2

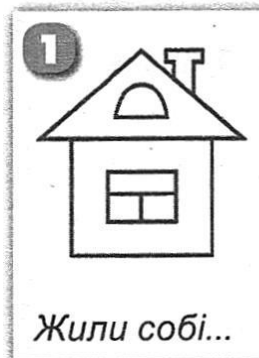

Картка3

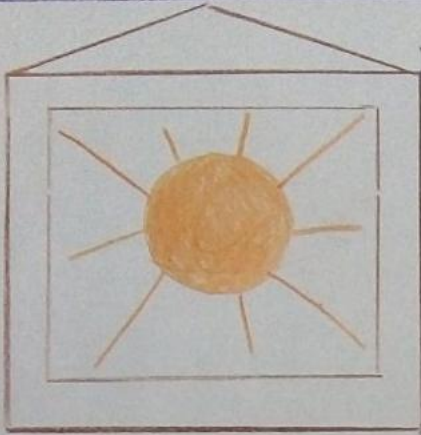
Картка 4

Адаптований варіант карток В. Проппа

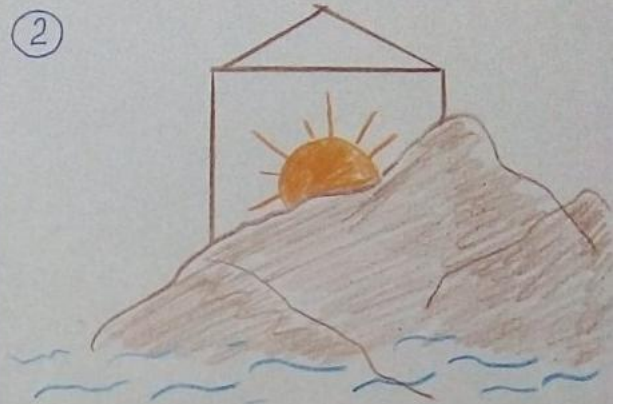
КАЗКА «КУДИ ХОВАЄТЬСЯ СОНЕЧКО»

①

ЩО ЖИЛО НА СВІТІ?

②

ЧОМУ І КУДИ НАДУМАЛО
СХОВАТИСЯ СОНЕЧКО?

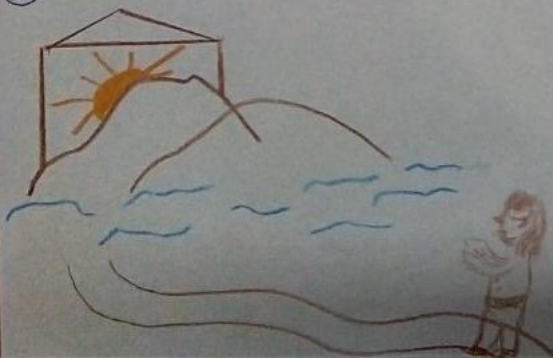
③

ЩО ТРАПИЛОСЯ З ЛЮДЬМИ
КОЛИ НЕ СТАЛО СОНЕЧКА?

④

ХТО ВКАЗАВ ДОРОГУ ДО
СОНЕЧКА?

⑤

ЩО ПРОСИЛИ ЛЮДИ У
СОНЕЧКА?

⑥

ЩО ВІДПОВІЛО СОНЕЧКО
ЛЮДЬМ?

Казка «Куди ховається сонечко?»